

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANA BİLİM DALI**

**21. YÜZYILIN HİBRİT SAVAŞ OLGUSUNDA
TAKTİKLER VE ARAÇLAR**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Halil İbrahim YILMAZ**

**Danışman
Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA KARACA**

EKİM 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“21. Yüzyılın Hibrit Savaş Olgusunda Taktikler ve Araçlar” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımdan incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Halil İbrahim YILMAZ

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı : 21. Yüzyılın Hibrit Savaş Olgusunda Taktikler ve Araçlar

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 58 sayfalık kısmına ilişkin 07/10/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %4'tür.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 07/10/2025

Danışman: Ainur NOGAYEVA KARACA

Öğrenci: Halil İbrahim YILMAZ

KILAVUZA UYGUNLUK

“21. Yüzyılın Hibrit Savaş Olgusunda Taktikler ve Araçlar” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Halil İbrahim YILMAZ

Danışman

Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA KARACA

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA KARACA danışmanlığında **Halil İbrahim YILMAZ** tarafından hazırlanan “**21. Yüzyılın Hibrit Savaş Olgusunda Taktikler ve Araçlar**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

07/10/2025

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA KARACA** (İmza)
Üye : **Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA** (İmza)
Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Aigerim SERDALİYEVA** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun /.... /2025 tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

“21. Yüzyılın Hibrit Savaş Olgusunda Taktikler ve Araçlar” adlı çalışmada 21. Yüzyılın gelişerek değişen savaş taktikleri ve araçları, hibrit savaş bağlamında incelenmiştir. Bu kapsamda, çalışmamın akademik olarak danışmalığını yapan ve bana hem tecrübelerini hemde bilgi birikimlerini esirgemeyerek yol gösteren hocam Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA KARACA’ya teşekkürlerimi sunarım.

Başta bu çalışmam olmak üzere hayatımın her alanında maddi manevi desteklerini esirgemeyen annem Melehat YILMAZ’a ve Babam Cemal YILMAZ’a teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak beni bu süreçte yalnız bırakmayan başta ailem olmak üzere, değerli arkadaşlarım ve hocalarıma sevgi ve saygılarımı sunarım.

Yapmış olduğum bu çalışmamın, 21. yüzyıl hibrit savaşı ve güvenlik sorunları literatürüne ufakta olsa bir katkı sağlamasını temenni ederim...

Halil İbrahim YILMAZ, Erzincan, 2025

21. YÜZYILIN HİBRİT SAVAŞ OLGUSUNDA TAKTİKLER VE ARAÇLAR

Halil İbrahim YILMAZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2025

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA KARACA

ÖZET

Devletler arası güç mücadelesi, günümüzde artık sadece geleneksel askeri ve ekonomik alanlarda değil, aynı zamanda siber güvenlik, yapay zeka, uzay teknolojileri ve çevre politikaları gibi yeni alanlarda da kendini göstermektedir. Bu mücadele, devletlerin jeopolitik konumlarının yanı sıra teknolojik kapasiteleri ve uluslararası alandaki diplomatik etkinlikleri ile de şekillenmektedir. Tarih boyunca devletler, askeri ve ekonomik güçlerini artırmak, güvenliklerini sağlamak ve nüfuzlarını genişletmek amacıyla birbiriyle rekabet halinde olmuşlardır. Bu rekabet, zaman zaman savaşa ve çatışmalara yol açarken, bazı durumlarda diplomatik çözüm yolları ve işbirliğiyle dengelenmiştir. 21. yüzyılda ise güç mücadelesi, çok kutuplu bir dünya düzenine evrilirken, teknolojik gelişmeler ve yeni alanlarda yaşanan rekabetle birlikte daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Küreselleşmenin her geçen gün doruk noktalara ulaştığı 21. yüzyılda halen daha uluslararası barışın korunmasında problemler yaşanmaktadır. Bu problemlerin başında ülkeler arasındaki rekabetler sırasında ortaya çıkan hibrit savaşlar yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, hibrit savaş olgusunun, taktikler ve araçlar çerçevesinde incelenip. 21. Yüzyıl hibrit savaş örnekleri üzerinden oluşturduğu küresel güvenlik sorunlarını ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Savaş, Güç Mücadelesi, Savaş Taktikleri

TACTICS AND TOOLS IN THE HYBRID WARFARE PHENOMENON OF THE 21ST CENTURY

Halil İbrahim YILMAZ

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, October 2025

Supervisor: Prof. Dr. Ainur NOGAYEVA KARACA

ABSTRACT

Interstate power struggles today are no longer confined to traditional military and economic domains but are increasingly manifested in new spheres such as cybersecurity, artificial intelligence, space technologies, and environmental policies. This struggle is shaped not only by the geopolitical positions of states but also by their technological capacities and diplomatic influence in the international arena. Throughout history, states have competed with one another to enhance their military and economic power, secure their national interests, and expand their spheres of influence. While this competition has at times led to wars and conflicts, in other instances it has been balanced through diplomatic solutions and cooperation. In the 21st century, however, power struggles have become even more complex as the world order evolves toward multipolarity, driven by technological advancements and competition in emerging fields. Despite globalization reaching unprecedented levels, challenges to the preservation of international peace persist. One of the most significant of these challenges is the emergence of hybrid wars that arise amid interstate rivalries. The aim of this study is to examine the phenomenon of hybrid warfare within the framework of its tactics and instruments, and to reveal the global security challenges it poses through case studies of hybrid wars in the 21st century.

Keywords: Hybrid Warfare, Power Struggle, War Tactics

İÇİNDEKİLER

21. YÜZYILIN HİBRİT SAVAŞ OLGUSUNDA TAKTİKLER VE ARAÇLAR	
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

21. YÜZYIL HİBRİT SAVAŞ OLGUSUNUN İNCELENMESİ

1.1. Hibrit Savaş Nedir?.....	4
1.1.1. Tanım ve Kavramlar	5
1.1.2. Hibrit Savaşın Tarihsel Gelişimi	6
1.1.3. 21. Yüzyılda Hibrit Savaşın Önemi.....	6
1.2. Uluslararası İlişkilerde Hibrit Savaş	9
1.2.1. Devletler Arası İlişkiler.....	10
1.2.2. Hibrit Savaşın Güç Mücadelesi Üzerindeki Rolü	11
1.2.3. Uluslararası Hukuk ve Hibrit Savaş	12
1.3. Hibrit Savaşın Etkileri	13
1.3.1. Güvenlik Stratejilerinin Evrimi	14
1.3.2. Sosyal ve Ekonomik Etkiler	14

1.3.3. Siyasi İstikrarsızlık	15
1.4. Hibrit Savaşın Önlenmesi ve Savunma Stratejileri	16
1.5. Hibrit Savaş ve Diplomasi.....	19
1.6. Hibrit Savaşta Etik Sorunlar	19
1.7. Ulusal Güvenlik Politikaları	20
1.8. Gelecekte Hibrit Savaş.....	21
1.8.1. Teknolojik Gelişmeler	22
1.8.2. Yeni Taktik ve Stratejiler	23
1.8.3. Hibrit Savaş ve Toplum	24

İKİNCİ BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ OLGUSUNDA TAKTİKLER VE ARAÇLAR

2.1. Hibrit Savaş Taktikleri	26
2.1.1. Düşman Analizi	27
2.1.2. Psikolojik Savaş.....	28
2.1.3. Bilgi Manipülasyonu	29
2.1.4. Asimetrik Taktikler.....	30
2.1.5. Dezenformasyon Propaganda Ve Bilgi Operasyonları.....	31
2.1.6. Siber Savaş	32
2.2. Hibrit Savaşın Araçları.....	34
2.2.1. Medya	34
2.2.2. Konvansiyonel ve Örtülü Askerî Güç Kullanımı	35
2.2.3. Konvansiyonel Askerî Güç ve Hızlı Harekatlar	36
2.2.4. Siber operasyonlar ve Altyapı Saldırıları.....	37
2.2.5. Ekonomik Baskı ve Enerji Politikaları	38
2.2.6. Hukuki Araçların Kötüye Kullanımı	38

2.2.7. İstihbarat, Karşı-İstihbarat ve Penetrasyon	39
2.2.8. Göç, İnsani Akımlar ve Sosyal Baskı Aracı Olarak Kullanım.....	40
2.2.9. Fizikî Sabotaj ve Altyapı Hedeflemeleri.....	41
2.2.10. Psikolojik Harekat ve Toplumsal Algı Yönetimi	42
2.2.11. Ekonomik Yaptırımlar	43
2.2.12. Dış Destek ve Müttefiklik	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

21. YÜZYILDA HİBRİT SAVAŞ ÖRNEKLERİ

3.1. Örnek Olay Analizleri.....	46
3.1.1. İsrail-Filistin Örneği	47
3.1.2. Ukrayna Krizi	48
3.1.3. Suriye İç Savaşı	49
3.1.4. ABD'nin Hibrit Savaş Yaklaşımları.....	50
3.1.5. İsrail-İran Hibrit Savaşı.....	52
3.1.6. Rusya'nın Hibrit Savaş Stratejileri	54
3.1.7. Çin'in Hibrit Savaş Stratejileri	55
3.1.8. Diğer Örnekler.....	55
SONUÇ.....	57
KAYNAKÇA.....	59
ÖZ GEÇMİŞ	64

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: United Nations- Birleşmiş Milletler
DDOS	: Dağıtık Hizmet Engelleme Saldırısı
ISC	: Endüstriyel Kontrol Sistemleri
NATO	: North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SCADA	: Merkezi Denetim ve Veri Toplama Sistemi

GİRİŞ

Günümüzde savaş kavramı, geleneksel askerî çatışma biçimlerinin ötesine geçerek, karmaşık ve çok boyutlu bir yapı kazanmıştır. Bu yeni savaş ortamında, devletler ve aktörler fiziki güçle birlikte bilgi, siber alanlar ve psikolojik savaş unsurlarını da kullanmaktadır. Bu değişim, savaşların doğasını ve biçimlerini köklü biçimde etkilemiş, sınırları yeniden şekillendirmiştir. Hibrit savaş kavramı, farklı unsurların bir arada kullanılmasıyla, geleneksel askeri saldırıların yanı sıra siber ataklar, dezenformasyon, ekonomik baskılar ve toplumsal manipülasyonları içermektedir. Bu yöntemler, kimi zaman açık çatışmalardan kaçınılarak, gizli ve sinsî biçimlerde yürütülerek, karşı tarafın direncini kırmayı hedefler. Ayrıca, bilgi akışını kontrol altına alarak, kamuoyunun algısını yönlendirme ve toplumların direnci üzerinde baskı kurma stratejileri de bu savaş biçiminin ayrılmaz parçalarıdır.

21. yüzyılın hibrit savaş olgusu, teknolojik gelişmelerle daha da karmaşık hale gelmiş ve her geçen gün yeni araçlar ve stratejilerle zenginleşmiştir. Bu yapı, uluslararası ilişkilerde yeni denge arayışlarına ve güç mücadelesine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla, hibrit savaş kavramı, sadece askeri gücün değil, aynı zamanda bilgi, ekonomik ve toplumsal alanların da savaş sahası haline geldiği modern savaş anlayışını temsil eder. Bu bağlamda, uluslararası aktörlerin ve toplumların, bu yeni savaş biçimine karşı stratejilerini geliştirmeleri, hem ulusal güvenlikleri hem de dünya barışını ilgilendiren önemli bir konu haline gelmiştir. Güç mücadelesi, çağdaş uluslararası ilişkilerin dinamiklerini şekillendiren karmaşık bir olgudur. Son yıllarda bu güç mücadelelerinin evrimi, hibrit savaş kavramının öne çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Hibrit savaş, geleneksel ve asimetrik savaş yöntemlerinin bir kombinasyonu olarak tanımlanabilir. Bu durum, devletler ile non-state aktörler arasında farklı stratejiler, taktikler ve araçlar kullanılarak yürütülen çatışmalarda kendini göstermektedir. Hibrit savaşının, özellikle bilgi, ekonomik ve siber alanlarda yürütülen asimetrik saldırılar ile karakterize edildiğini belirtmek önemlidir. Bu bağlamda, hibrit savaş, sadece askeri gücün değil, aynı zamanda psikolojik, dinamik sosyal ve ekonomik unsurların da dahil olduğu daha geniş bir stratejik düşünceyi gerektirmektedir.

Hibrit savaşın ortaya çıkışı ve yükselişi, günümüzün çok kutuplu dünya düzeninin gelişimi ile doğrudan ilişkilidir. Bu yeni savaş biçimi, uluslararası sistemin,

devletlerin ve organizasyonların karşılaştığı zorluklarla başa çıkma kapasitesini test etmektedir. Özellikle, teknolojinin hızla gelişimi ve küresel iletişimin yaygınlaşması, hibrit savaşın yürütülmesinde yeni fırsatlar ve tehditler sunmaktadır. Bilgi savaşları, siber saldırılar veya propaganda faaliyetleri, hibrit savaşın boyutlarını ve etki alanını genişleten önemli araçlar haline gelmiştir. Bu dinamikler, politik aktörlerin yanıt verme kabiliyetlerini etkilediği gibi, uluslararası güvenliğe dair geleneksel anlayışların sorgulanmasına da yol açmaktadır.

Hibrit savaş kavramı, geleneksel askeri yöntemlerle sivil araçların ve bilgi savaşının bütünleştiği yeni bir güvenlik paradigmasıdır. Bu savaş türü, açık ve kapalı güçlerin karmaşık ve çok boyutlu birleşimine dayanır. 21. yüzyılda teknolojik gelişmeler ve küreselleşmeyle birlikte hibrit savaş araçlarının kapsamı genişlemiş ve taktikleri çeşitlenmiştir. Bu araçlar arasında insansız hava araçları (İHA), siber saldırılar, psikolojik operasyonlar ve bilgi manipülasyonu öne çıkmaktadır. Modern savaşlarda, net sınırlar çizmek yerine, farklı platformlar ve metotlar kullanılarak düşmanın kırılgan noktaları hedef alınmaktadır. Dronlar ve siber araçlar, sivil altyapıya sızma, propaganda yayma ve algı yönetimi konusunda önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, psikolojik savaş teknikleri, kamuoyu ve uluslararası toplum üzerinde baskı kurmak amacıyla yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu bağlamda, hibrit savaş taktikleri, asimetrik stratejilerin etkin bir şekilde uygulanmasına imkan sağlar. Günümüzde, güç kullanmadan, ekonomik ve sosyal alanlarda manipülasyon yaparak istenilen sonuçlara ulaşma çabası artış göstermektedir. Dolayısıyla, hibrit savaş araçları ve taktikleri, sadece askeri değil, aynı zamanda sivil ve bilgi alanında da yeni bir savaş ortamını tanımlar. Bu dinamik ortamda, ülke güvenliği ve uluslararası ilişkiler, sürekli bir uyum ve adaptasyon ihtiyacı ile karşı karşıyadır. Bu nedenle, hibrit savaşın gelişimi ve yöntemleri, günümüz jeopolitik yapılarını anlamada kritik öneme sahiptir.

Bu tezin temel amacı, hibrit savaşın 21. yüzyılda kazandığı yeni biçimleri analiz etmek ve farklı güç unsurlarının bir arada nasıl işlediğini ortaya koymaktır.

Ayrıca hibrit savaşın uluslararası hukuk, güvenlik ve devlet egemenliği üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Morden savaşların tanımlanmasında yaşanan kavramsal belirsizlikler hibrit savaşın analizini zorlaştırmaktadır. Bu problemlere karşı hibrit savaşın doğasını anlamak ve etkili karşı stratejiler geliştirmek hedeflenmektedir.

Bu tez, hibrit savaşın tanımındaki bu karmaşıklığı çözümlmeyi ve analitik bir çerçevede incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bilgi akışı, enerji politikaları ve siber tehditler temel odak alanlarını oluşturmaktadır. Çalışmada, hem teorik hem de ampirik düzeyde bir çözümlmede bulunularak, hibrit savaş kavramının Türkçe literatürdeki gelişimine katkı sağlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

21. YÜZYIL HİBRİT SAVAŞ OLGUSUNUN İNCELENMESİ

1.1. Hibrit Savaş Nedir?

Hibrit savaş, modern çatışmaların karmaşık ve çok boyutlu doğasını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bu kavram, konvansiyonel askeri güçlerin, asimetrik stratejilerin ve siber tehditlerin birleşimini içeren bir savaş biçimini ifade eder. Hibrit savaş, geleneksel askeri operasyonlarla birlikte, propaganda, ekonomik baskı, dış destekle devrimci grupların yönlendirilmesi ve siber saldırılar gibi çeşitli unsurların entegre edilmesiyle şekillenir (Başar, 2023). Bu tür bir savaş, düşmanın moralini zayıflatmak veya iç huzursuzluk yaratmak için çok çeşitli ve yenilikçi yöntemler kullanmayı gerektirir.

Hibrit savaşın kökenleri, 21. yüzyılın başlarında, özellikle terörizm ve asimetrik savaş stratejilerinin yükselişiyle belirginleşmiştir. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde bir dizi değişikliğe neden olmuş, devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörlerin de savaş alanında etkin olduğu bir ortam yaratmıştır. Böylelikle, hibrit savaş çok sayıda ulusun karşılaştığı bir güvenlik tehdidi olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, hibrit savaşın tarihsel perspektifi, Soğuk Savaş dönemi gibi önceki çatışma biçimleriyle de bağlantılıdır. Özellikle, bu dönemdeki nüfuz savaşı ve propaganda teknikleri, hibrit savaşın temel unsurlarını şekillendirmiştir (Hoffman, 2007). Hibrit savaş, günümüzdeki çatışmalarda uzmanlık gerektiren çok katmanlı bir mücadele şeklidir. Hükümetler ve askeri organizasyonlar, bu stratejik yaklaşımın kendilerine yönelik tehditleri anlamak ve cevap vermek için etkinliklerini artırmak zorundadır. Hibrit savaş, yalnızca askeri bir mesele değil, aynı zamanda siyasi, ekonomik ve sosyal dinamikleri içeren bir fenomen olduğu için, başarılı bir savunma ve güvenlik stratejisi geliştirmek, çok boyutlu bir analiz ve planlama gerektirmektedir. Tüm bu faktörler göz önüne alındığında, hibrit

savaş kavramı, hem askeri hem de sivil alanlarda etkili müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi için kritik bir öneme sahiptir.

1.1.1. Tanım ve Kavramlar

Hibrit savaş, geleneksel savaş anlayışını, asimetrik savaş ve siber taktiklerle birleştiren çok boyutlu bir çatışma biçimidir. Hibrit savaş; devletler, terörist gruplar ve diğer aktörlerin farklı düzeylerde ve yöntemlerde birbirleriyle mücadele ettiği dinamik bir çatışma ortamında şekillendirmektedir. Hibrit savaşın en çarpıcı özelliği, konvansiyonel askeri güç ile siber saldırılar, propaganda ve ekonomik baskı gibi gayri askeri yöntemlerin entegrasyonudur. Bu nedenle, hibrit savaş, sadece askeri stratejiler değil, aynı zamanda siyasi, sosyal ve ekonomik unsurları da içeren geniş bir mücadele alanını ifade eder (Demir, 2020).

Hibrit savaşın tanımında dikkat edilmesi gereken birkaç temel kavram bulunmaktadır. Öncelikle, asimetrik savaş, güçlü bir aktör ile daha zayıf bir aktör arasında gerçekleşen çatışmalarda görülür ve sıklıkla zayıf tarafın alışılmadık taktikler ve stratejiler kullanmak zorunda kalmasına yol açar. Burada, hibrit savaşın doğasının belirleyici faktörlerinden biri, zayıf aktörlerin devletler tarafından genellikle göz ardı edilebilecek veya küçümsenecek yöntemler kullanarak daha büyük güçlere karşı etki yaratabilmesidir. İkinci olarak, hibrit savaşın en önemli bileşenlerinden biri de bilgi savaşıdır; bu alanda sosyal medya ve dijital platformlar, aktörlerin kamuoyu algısını etkileme ve manipüle etme yeteneklerini artırmaktadır. Son olarak, hibrit savaş, stratejik belirsizlik ve karmaşıklık içerdiğinden, mevcut uluslararası güvenlik mimarisini önemli ölçüde zayıflatabilir ve geleneksel güvenlik anlayışlarını test edebilir (Dedemen, 2016). Bu bağlamda, hibrit savaşın daha fazla derinleşmesi, sadece askeri stratejilerle değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilere olan etkisi ile de doğrudan bağlantılıdır. Uluslararası toplum, hibrit savaşın karmaşık yapısına uygun çeşitli politikalar geliştirmek zorundadır. Modern çatışmaların bu evrimi, devletlerin güvenlik stratejilerini gözden geçirmelerini ve hibrit tehditlere karşı daha esnek ve entegre bir yaklaşım benimsemelerini gerektirmektedir. Bu perspektifle bakıldığında, hibrit savaş yalnızca ulusal güvenlik değil, aynı zamanda uluslararası istikrar açısından da önemli sonuçlar doğurabilmektedir (Kardaş, 2019).

1.1.2. Hibrit Savaşın Tarihsel Gelişimi

Hibrit savaş, tarihte çeşitli şekillerde kendini gösteren bir unsur olsa da, kavramsal olarak modern bir anlayışla ilk kez 21. yüzyılda belirginlik kazanmıştır. Askeri strateji ve savaş teknikleri arasındaki geleneksel ayrımların giderek bulanıklaşması, hibrit savaşın tarihi gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Tarihteki dönüm noktaları, bu savaş biçiminin evrimini anlamak açısından önemlidir. Balkan Savaşları ve özellikle Birinci Dünya Savaşı, asimetrik savaş yöntemlerinin öne çıktığı örnekler olup, hibrit savaşın öncüllerini oluşturmuştur. Modern askeri literatürde bu tür savaşlar, askeri güç kullanımı ile siber saldırılar ve propaganda gibi asimetrik unsurların bir araya gelmesiyle tanımlanır (Münkler, 2005).

Soğuk Savaş dönemi, bu hibrit savaş dinamiklerinin şekillenmesinde kritik bir aşamadır. İdeolojik çatışmaların ve vekalet (proxy) savaşlarının yoğun yaşandığı bu dönemde, devletler arasında dolaylı çatışmalar gelişirken, aynı zamanda bilgi savaşları da ciddi bir hal almıştır. Özellikle 1980'lerin sonundan itibaren, ortaya çıkan ulusötesi aktörlerin ve terör örgütlerinin faaliyetleri, hibrit savaş konseptinin temel taşlarını oluşturmuştur. Bu bağlamda, Irak ve Afganistan savaşları, hibrit savaş taktiklerinin gerçek anlamda tercih edildiği önemli savaşlardan bazılarıdır. Konvansiyonel ve düşük yoğunluklu savaşların bir arada yürütüldüğü bu çatışmalarda, toplumsal dinamikler, liderlik ve propaganda gibi yumuşak güç unsurları etkin bir şekilde kullanılmıştır (Yatağan, 2018).

21. yüzyılda, hibrit savaş uygulamaları özellikle Rusya-Ukrayna krizi, İsrail-Filistin krizi Suriye iç savaşı bağlamında dikkat çekmiştir. Burada, klasik askeri yöntemlerle siber saldırılar, dezenformasyon ve ekonomik baskı yöntemlerinin bir arada kullanılması, hibrit savaşın günümüzdeki seyrini yansıtmaktadır. Sonuç olarak, hibrit savaşın tarihsel gelişimi, askeri stratejilerin evrimi, siyasi hedeflerin gerçekleştirilmesi için kullanılan yöntemlerin çeşitlenmesi ve teknolojinin etkisi gibi faktörlerle şekillenmiştir (Erdağ, 2017). Bu süreç, gelecekte de uluslararası ilişkilerde etkili olmaya devam edecek bir çerçeve sunmaktadır.

1.1.3. 21. Yüzyılda Hibrit Savaşın Önemi

21. yüzyılda hibrit savaşın önemi, günümüz jeopolitik ortamında klasik savaşların ötesine geçen çok boyutlu ve karmaşık tehditler içermesidir. Bu savaş biçimi,

askeri gücün yanı sıra bilgi, siber ve psikolojik savaş unsurlarını bütünleştirerek rakiplerin zayıf noktalarından yararlanmayı amaçlar. Geleneksel silahların yanı sıra dronlar, siber saldırılar ve psikolojik operasyonlar, hibrit savaşın temel araçları arasında yer alırken, bu unsurlar hızla gelişen teknolojik altyapıyla desteklenmektedir. Eşgüdümlü kullanılan bu araçlar, konvansiyonel kuvvetlerin ulaşamadığı alanlarda etki oluşturmayı hedefler (Solmaz, 2024; Avşar, 2023; Karasoy, 2022). Özellikle siber savaş teknolojileri, iletişim altyapısını tahrip ederek ülke ekonomileri ve savunma sistemleri üzerinde derin etkiler bırakırken, yapay zeka ve büyük veri analitiği de saldırıların belirlenmesini ve önceliklendirilmesini kolaylaştırır. Bu yöntemler, hem düşmanın hem de kamuoyunun algılarını manipüle ederek psikolojik üstünlük sağlamaya yönelik stratejilere olanak tanır. Ayrıca, yerel destek ve jargon kullanımıyla, düşük maliyetli ve esnek operasyonlar gerçekleştirilerek asimetrik üstünlük sağlanır. Bu nedenle, hibrit savaş, modern güvenlik politikalarını köklü biçimde etkileyen ve birçok ülkenin savunma stratejilerinde merkezi bir unsur olarak yer almaktadır. 21. yüzyılda hibrit savaşın bu çok boyutlu doğası, çatışma ve güvenlik anlayışını değiştirerek, devletlerin ve uluslararası toplumun yeni risklere karşı hazırlıklı olmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, hibrit savaş araçlarının ve taktiklerinin etkili kullanımı, ulusal güvenlik açısından hayati önem taşımakta, aynı zamanda uluslararası düzen ve barış ortamını da yeniden şekillendirmektedir (Solmaz, 2024). 21. Yüzyılda hibrit savaşın önemi, uluslararası güvenlik ve dış politika alanında yaşanan dönüşümlerle birlikte çok daha belirgin hale gelmiştir. Küreselleşme süreci, teknolojik yenilikler, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerleme ile birlikte uluslararası sistemin yapısı da köklü bir değişim geçirmiş, bu durum devletler ve devlet dışı aktörlerin güç kullanma biçimlerini doğrudan etkilemiştir (Karasoy, 2022; Avşar, 2023). Hibrit savaş, bu bağlamda yalnızca bir askeri strateji değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin doğasını yeniden tanımlayan bir mücadele biçimi olarak öne çıkmaktadır. Konvansiyonel askeri yöntemlerin yanında siber saldırılar, bilgi savaşı, psikolojik operasyonlar, dezenformasyon, propaganda, ekonomik yaptırımlar, enerji bağımlılığı yaratma politikaları ve diplomatik baskı gibi araçların eşzamanlı ve koordineli kullanılması, hibrit savaşın klasik savaşlardan farklı olarak çok katmanlı bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır (Hoffman, 2007). 21. yüzyılda bu stratejilerin etkinliği, özellikle toplumsal algıların yönlendirilmesi ve kamuoyunun manipüle edilmesi üzerinden

ölçülmektedir; zira günümüzde savaşın kazanılması yalnızca cephede değil, aynı zamanda medya, sosyal medya ve uluslararası kamuoyu nezdinde yürütülen psikolojik harekâtlarda belirlenmektedir (Münkler, 2005). Bu nedenle hibrit savaş, yalnızca askeri tehditlerin değil, aynı zamanda bilgi güvenliği, toplumsal bütünlük, ekonomik bağımsızlık ve siyasi istikrar gibi kritik ulusal çıkarların korunmasında da belirleyici bir faktör haline gelmiştir. NATO’nun ve Avrupa Birliği’nin güvenlik stratejilerinde hibrit tehditlerin özel olarak ele alınması, bu yeni savaş biçiminin ne derece önemsendiğini göstermektedir (NATO, 2010). Özellikle Rusya’nın 2008 Gürcistan müdahalesi ve 2014’te Kırım’ı ilhakı sürecinde uyguladığı yöntemler, hibrit savaşın somut örnekleri olarak literatüre geçmiştir (Giles, 2016). Bunun yanı sıra Orta Doğu’da devlet dışı aktörlerin hibrit yöntemleri kullanması, enerji politikalarının bir baskı unsuru haline gelmesi ve siber saldırıların kritik altyapılara yönelik tehdit oluşturması hibrit savaşın coğrafi ya da ideolojik sınır tanımayan bir yapıya büründüğünü göstermektedir. Dolayısıyla hibrit savaş, 21. yüzyılın güvenlik ortamında yalnızca devletlerin askeri kapasitelerini değil, aynı zamanda diplomatik, ekonomik ve toplumsal direnç unsurlarını da sınavan ve uluslararası düzenin istikrarını doğrudan etkileyen temel bir olgu haline gelmiştir. Bu çok yönlü yapısı nedeniyle hibrit savaş, günümüzde ulusal güvenlik stratejilerinin merkezinde yer almakta ve devletler arası rekabetin seyrini belirleyen en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Hibrit savaşın ilk belirgin örneklerinden biri, 2006 yılında gerçekleşen İkinci Lübnan Savaşı’dır. Bu çatışma, İsrail ile Hizbullah arasında, konvansiyonel askeri güçlerin yanı sıra, sivil hedeflere yönelik roket saldırıları, propaganda faaliyetleri ve psikolojik harekât gibi asimetrik unsurların kullanıldığı bir savaş biçimini yansıtmaktadır. Hizbullah, düzenli askeri birlikler ile düzensiz gerilla taktiklerini birleştirerek, İsrail’e karşı etkili bir direniş sergilemiştir (Kaplan, 2023). Bir diğer önemli örnek, 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhakıdır. Bu süreçte, Rusya, askeri güç kullanımının yanı sıra, sivil giyimli askerlerin yer aldığı “yeşil adamlar” stratejisini benimsemiş, siber saldırılarla Ukrayna’nın iletişim altyapısını hedef almış ve yerel nüfusu manipüle ederek, bölgedeki kontrolünü sağlamıştır. Bu durum, hibrit savaşın devletler tarafından nasıl uygulandığını gösteren çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir (Kaplan, 2023). Ayrıca, 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı, hibrit savaşın modern örneklerinden biridir. Bu çatışmada, Rusya, siber saldırılar, dezenformasyon

kampanyaları ve ekonomik baskılar gibi asimetrik stratejileri kullanarak, Ukrayna'nın iç istikrarını hedef almış ve uluslararası toplumun tepkilerini sınırlamaya çalışmıştır. Ukrayna ise, sivil direniş ve dijital savunma stratejileriyle karşılık vererek, hibrit savaşın hem savunma hem de saldırı unsurlarını içeren dinamik bir çatışma ortamı yaratmıştır (Karasoy, 2022). Bunun dışında, Çin'in Tayvan'a yönelik hibrit stratejileri de dikkate değerdir. Çin, Tayvan Boğazı'nda askeri varlığını artırarak, askeri tatbikatlar düzenlemekte ve Tayvan'a yönelik siber saldırılar gerçekleştirmektedir. Ayrıca, psikolojik savaş ve bilgi operasyonlarıyla Tayvan halkı üzerinde birleşme yönünde baskılar oluşturmaktadır. Bu stratejiler, Çin'in Tayvan'ı kendi topraklarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmesi ve "Tek Çin" prensibini hayata geçirme amacını taşımaktadır (Çifçi, 2024). Bunların yanısıra Suriye iç savaşı da hibrit savaşın bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Arap Baharı sürecinin Suriye'ye yansısıyla başlayan iç savaşta, devlet dışı aktörler ve yabancı savaşçılar etkin rol oynamış, hibrit savaş yöntemleri kullanılarak bölgesel güvenlik karmaşık hale gelmiştir. Bu durum, hibrit savaşın devlet sınırlarını aşan ve çok aktörlü bir yapıya büründüğünü göstermektedir (Yüksel, 2021). Bu örnekler, hibrit savaşın farklı coğrafyalarda ve aktörler tarafından nasıl uygulandığını ve uluslararası güvenlik ortamını nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Hibrit savaşın çok boyutlu yapısı, devletlerin güvenlik stratejilerini yeniden şekillendirmelerine ve uluslararası ilişkilerde yeni normların oluşmasına neden olmaktadır.

1.2. Uluslararası İlişkilerde Hibrit Savaş

Hibrit savaş, modern uluslararası ilişkilerde sayıca artan bir fenomen olarak, devletlerin ve diğer aktörlerin bir dizi asimetrik ve geleneksel yöntemlerin birleşimini kullanarak stratejik hedeflerine ulaşma çabasını ifade eder (Solmaz, 2024). Bu tür bir savaş, klasik askerî çatışmaların ötesine geçerek, siber saldırılar, propaganda, ekonomik sabotaj ve vekil güçler gibi araçları da içermektedir. Devletler, hibrit savaş stratejileri aracılığıyla, doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınarak, düşmanlarını içten zayıflatma amacını güderler. Bu durum, uluslararası ilişkileri daha karmaşık bir hale getirirken, birçok devletin güvenlik ve stratejik politikalarını yeniden şekillendirmesine neden olmaktadır (Avşar, 2023). Hibrit savaş, özellikle güçlü ülkelerin zayıf ya da gelişmekte olan ülkeler üzerindeki nüfuzunu artırma çabasında etkili bir araç olarak ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde hibrit savaşın etkileri, hem devlete hem de uluslararası hukuk sistemine yönelik önemli sonuçlar doğurmaktadır. Devletler arası ilişkiler, hibrit savaş uygulamaları ile birlikte giderek daha fazla karmaşık hale gelmektedir. Örneğin, bu tür savaşlar sırasında müttefiklik ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi, bazı ülkelerin meşru müdafaa hakkını sorgulanabilir hale getirmekte ve belirli bir uluslararası düzende güvenlik tehditlerinin artmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, hibrit savaşın uluslararası hukuka etkisi de göz ardı edilemez. Geleneksel savaş hukuku, asimetrik çatışmaların doğası gereği hibrit savaş senaryolarını yeterince hesaba katmadığı için, hukukun boşlukları ve belirsizlikleri ortaya çıkmaktadır (Açıkgöz & Değer, 2023). Ülkeler, hibrit savaş koşullarında haklarını korumak için yeni hukukî zeminler arayışına girmekte ve bu çerçevede uluslararası normların güncellenmesine yönelik baskılar artmaktadır (Bilal, 2021). Hibrit savaş, uluslararası alanda güç mücadelesinin dinamiklerini değiştiren, güvenlik stratejilerini dönüştüren ve mevcut hukuki düzenin sorgulanmasına neden olan karmaşık bir olgudur. Devletler, hibrit savaşın yarattığı tehditleri ve fırsatları dikkate alarak, uluslararası ilişkilerdeki konumlarını ve politikalarını yeniden şekillendirmek durumundadır (Kardaş, 2019). Hibrit savaş yürütme biçimleri ve bu savaşların anlaşılması, uluslararası ilişkilerin geleceği ve devletlerin diplomasi stratejileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olacaktır.

1.2.1. Devletler Arası İlişkiler

Hibrit savaş, özellikle devletler arası ilişkiler bağlamında, klasik askeri çatışmanın yanı sıra bilgi, ekonomik, psikolojik ve siber alanlarda da mücadelelerin entegre edildiği karmaşık bir strateji biçimini ifade eder (Solmaz, 2024). Bu tür savaşların, devletlerin iktidar mücadeleleri, ulusal güvenlik kaygıları ve bölgesel hegemonya arayışlarıyla sıkı bir ilişki içinde geliştiği gözlemlenmektedir (Kardaş, 2019). Hibrit savaşın, uluslararası ilişkilerde barışın sağlanmasında, çatışmaların yönetiminde ve devletlerin strateji geliştirmesinde yeni mücadele biçimleri ve dinamikler yarattığı söylenebilir (Avşar, 2023). Özellikle, güçlü ve zayıf devletler arasındaki denge, hibrit taktiklerin uygulanmasında belirleyici bir rol üstlenirken, bu durum aynı zamanda uluslararası sistemi de etkileyebilmektedir (Solmaz, 2024).

Devletler arası ilişkilerde hibrit savaşın rolü, askeri gücün ötesinde, ekonomik yaptırımlar, siber saldırılar ve propaganda gibi araçların etkin bir şekilde kullanılmasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, devletler, hibrit savaş stratejilerini kullanarak rakiplerinin zayıf noktalarını hedef alırken, kendi gücünü artırma çabalarında da rekabet içinde olmaktadır. Örneğin, Kırım'ın ilhakı sürecinde Rusya'nın kullandığı hibrit savaş taktikleri, Batı'nın tepkisini en aza indirmek amacıyla bilgi manipülasyonu ve gizli askeri müdahalelerle desteklenmiştir (Erdağ, 2017). Bu tür vakalar, hibrit savaşın, devletlerin uluslararası alandaki imajlarını ve diplomatik ilişkilerini ne denli etkileyebileceğini ortaya koymaktadır (Çifçi, 2024). Hibrit savaş devletler arası ilişkilerde sadece askeri gücün değil, aynı zamanda ekonomik ve bilgi güçlerinin de önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu yeni savaş biçimi, uluslararası güvenlik mimarisini sorgulamakta ve devletler arasındaki mevcut dinamikleri yeniden şekillendirebilmektedir. Hibrit savaşın doğası gereği sürekli değişkenlik gösteren bir alan olması, devletlerin stratejik planlamalarında daha esnek ve yaratıcı çözümler geliştirmelerini gerektirmektedir (Işık, 2022). Bu nedenle, hibrit savaşın incelenmesi, günümüz uluslararası ilişkilerinin karmaşıklığını derinlemesine anlamak adına büyük önem taşımaktadır.

1.2.2. Hibrit Savaşın Güç Mücadelesi Üzerindeki Rolü

Güç mücadelesi, devletler, gruplar veya aktörler arasında hayati kaynaklara erişim, sahiplenme ve kontrol sağlama konusundaki çatışmaları ifade eder (Kardaş, 2019). Bu mücadeleler, geleneksel askeri güç kullanımı ile sınırlı kalmayıp, ekonomik, sosyal, psikolojik ve bilgi savaşlarını da kapsar. Güç mücadelesinin karmaşık doğası, günümüz uluslararası ilişkilerinde çok yönlü stratejilerin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede, hibrit savaş kavramı, devletlerin ve diğer aktörlerin güç mücadelesinde benimsediği yenilikçi bir yöntem olarak öne çıkar. Hibrit savaş, klasik konvansiyonel savaş taktikleri ile birlikte asimetrik savaş, bilgi savaşları ve siber saldırılar gibi iki farklı savaş biçimini harmanlayarak uygulayan bir strateji olarak tanımlanır (Karasoy, 2022).

Hibrit savaşın güç mücadelesindeki rolü, bu yeni ve karmaşık savaş paradigmasının, aktörlerin birbirine karşı üstünlük sağlamak için ortaya koydukları stratejilere entegre edilmesiyle belirginleşir. Geleneksel savaş araçları ile birlikte gelişen

siber savaş yöntemleri, düşmanın fiziksel gücünün yanı sıra bilgi ve iletişim ağlarını hedef almayı da içerir (Karasoy, 2022). Örneğin, bir devlet, rakip devletin iç işlerine müdahale ederek toplumu kutuplaştırma ve siber dezenformasyon yayma gibi taktiklerle, bir bütün olarak karşı tarafın direncini kırmayı amaçlayabilir (Avşar, 2023). Bu bağlamda, hibrit savaş, düşmanla doğrudan askeri çatışmaya girmeden, dolaylı yoldan etkiye bulunma biçimidir. Bu strateji özellikle zayıf ve hassas kamuoylarını hedef almakta başarılıdır; çünkü sosyal medya ve çevrimiçi platformlar üzerinden yayılan bilgi, manüple edilebilir ve geniş kitleler üzerinde derin etkiler yaratılabilir (Avşar, 2023). Bu bağlamda güç mücadelesi ve hibrit savaş arasındaki ilişki, modern uluslararası sistemde tahmin edilemeyen bir dinamizm yaratmaktadır (Kardaş, 2019). Hibrit savaşın karmaşık doğası, devletlerin yanı sıra yabancı güçler ve yerel aktörlerle etkileşim içinde şekillenmekte ve bu durum, geleneksel güç anlayışlarının evrim geçirmesine neden olmaktadır. Bu yeni savaş biçimi, yalnızca askeri bir tatbikat değil, aynı zamanda stratejik bir düşünce tarzı ve küresel ölçekte bir güç dengesi arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır (Karasoy, 2022).

1.2.3. Uluslararası Hukuk ve Hibrit Savaş

Uluslararası hukuk, hibrit savaşın doğasıyla başa çıkmakta zorlanan bir alandır. Hibrit savaş, geleneksel askeri yöntemlerin siber saldırılar, bilgi manipülasyonu ve propaganda gibi asimetrik muharebe süreçleriyle birleştiği bir çatışma biçimidir. Bu durum, devletlerin uluslararası hukuk sisteminin sağladığı korumaların ve düzenlemelerin dışına çıkmasını kolaylaştırmaktadır (Açıkgöz & Değer, 2023). Özellikle, savaşın tanımını, meşru müdafaa hakkını ve sivilin korunmasına ilişkin kuralları doğrudan etkileyen bu gelişmeler, uluslararası hukuk açısından ciddi zorluklar teşkil etmektedir (Kardaş, 2019).

Hibrit savaşın uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınması, savaşın meşrulaştırılması ve sivil kayıpların azaltılması açısından kritik öneme sahiptir. Devletler, uluslararası insani hukukun belirlediği sınırları aşarak, sahada geleneksel askeri kuvvetlerini gizlice kullanabilir, bu da savaş durumlarının belirsizliğini artırmaktadır (Açıkgöz & Değer, 2023). Örneğin, siber saldırılar ve dezenformasyon kampanyaları, savaş halindeki bir devletin karşısındaki ülkeyi zayıflatmak için kullanılabileceği gibi, bu eylemler belirsiz aktörler tarafından gerçekleştirildiğinde,

sorumluluğun belirlenmesi ve hesap verebilirlik sağlanması zorlaşır. Bu bağlamda, hibrit savaşa dair tanımlamaların ve kanunların, uluslararası hukuk alanında yenilenmesi gereği ortaya çıkmaktadır (Solmaz, 2024; Kardaş, 2019).

Uluslararası toplum, hibrit savaşa yanıt olarak çeşitli mekanizmalar oluşturma çabası içerisinde. Ancak, bu tür bir savaş ortamında uluslararası hukuk normlarının nasıl uygulanacağına dair net bir çerçeve bulmak, mevcut hukuk sistemleri içerisinde oldukça karmaşık bir meseledir. Özellikle, hibrit savaşın getirdiği meşru müdafaa ve işgallerle ilgili kavram karmaşası, mevcut hukuki yapılar içinde yeni bir tartışma alanı açmaktadır. Dolayısıyla, hibrit savaşın içindeki karmaşık dinamiklerin, uluslararası hukukun geliştirilmesine yönelik yeni stratejilere ve reformlara ihtiyaç duyacağı açıktır. Böylece, hem devletlerin varlığı hem de sivil toplumun güvenliğinin sağlanması için etkili bir hukuki çerçeve oluşturma ihtiyacı giderek daha acil bir hale gelmektedir (Açıkgöz & Değer, 2023).

1.3. Hibrit Savaşın Etkileri

Hibrit savaş, modern çatışma dinamiklerinin karmaşık bir parçası olarak, sosyal ve ekonomik alanlarda derin ve çok yönlü etkilere yol açmaktadır. Sosyal düzeyde, hibrit savaş uygulamaları, toplumların güvenlik algısını sarsar ve toplumsal bağları zayıflatır (Yüksel, 2024). Özellikle bilgi savaşları yoluyla yayılan dezenformasyon, kamuoyunu manipüle ederek toplumsal kargaşa yaratabilir. Toplulukların kendi aralarındaki güven, hakikat algıları ve bir arada yaşama becerisi, bu tür psikolojik operasyonlar sonucunda ciddi şekilde zarar görebilir. Bunun yanında, hibrit savaş, etnik ve mezhepsel gerilimleri körükleyerek çatışmalara zemin hazırlayabilir (Karasoy, 2022). Toplumsal dokudaki yıpranma ve kan kaybı, hem bireylerin hem de toplulukların çözülmesine yol açabilir, aidiyet ve kimlik gibi kavramları sorgulanır hale getirebilir.

Ekonomik etkileri de oldukça belirgindir; hibrit savaşlar, ülkelerin ekonomik istikrarını tehdit ederek ticaret ilişkilerini ve yatırım ortamını olumsuz yönde etkiler. Devletlerin mali kaynakları, hibrit savaşların yarattığı kayıplar nedeniyle güvenlik önlemlerine yönlendirilirken, bu durum kalkınma projelerini sekteye uğratabilir (Karasoy, 2022). Terör, sabotaj ve siber saldırılar gibi unsurlar üzerinden gerçekleştirilen hibrit savaşlar, kritik altyapılara yönelik tehditler oluşturmakta ve bu altyapıların güvenliğini tehlikeye sokmaktadır (Avşar, 2023). Örneğin, enerji sektörüne

yönelik siber saldırılar, bir ülkenin enerji bağımlılığını artırırken, aynı zamanda ekonomik büyüme üzerindeki etkisini de derinleştirir. Bu durum, hem bireyler hem de işletmeler için belirsizlik ve güvensizlik iklimi yaratır, bu da iş yapma kolaylığını azaltarak ekonomik duraklama riski taşır.

Siyasi istikrarsızlık, hibrit savaşın etkileri arasında önemli bir yere sahiptir. Devlet otoritesinin sorgulanması, merkezi yönetimlerin zayıflaması ve yerel yapıların güçlenmesi, hibrit savaşlar sonucunda ortaya çıkabilecek çarpıcı sonuçlardandır (Açıkgöz & Değer, 2023). Bu süreç, devletlerin uluslararası arenada karşılaştığı zorlukları daha da derinleştirmenin yanı sıra, uluslararası ilişkileri etkileyen dinamikleri de değiştirmektedir (Karasoy, 2022). Hibrit savaşlar, asimetrik güç mücadeleleri oluşturarak, ülkelerin içindeki çatışmaların dışarıya yansımalarına ve uluslararası diplomatik ilişkilerin gerginleşmesine sebep olabilir. Tüm bu etkiler, hibrit savaşların yalnızca bir çatışma biçimi değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve siyasi alanlarda derin dönüşümler yaratan karmaşık bir olgu olduğunu gözler önüne serer (Solmaz, 2024; Kardaş, 2019).

1.3.1. Güvenlik Stratejilerinin Evrimi

Hibrit savaş, devletlerin güvenlik stratejilerini yeniden şekillendirmelerine neden olmuştur. Bu savaş biçimi, askeri ve askeri olmayan araçların entegre bir şekilde kullanılmasını gerektirdiğinden, devletler çok boyutlu tehditlere karşı daha esnek ve uyarlanabilir stratejiler geliştirmeye başlamıştır. Hibrit savaş, uluslararası hukukun sınırlarını zorlamakta ve mevcut normları test etmektedir. Geleneksel savaş kuralları, hibrit savaşın çok boyutlu doğasına uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Bu durum, devletlerin hibrit savaş yöntemlerini kullanırken uluslararası hukuku ihlal etme riskini artırmaktadır. Örneğin, Çin'in Tayvan'a yönelik hibrit stratejileri, askeri kuvvetlerin yanı sıra siber saldırılar, psikolojik savaş ve hukuki baskılar gibi araçları içermektedir (Çifçi, 2024).

1.3.2. Sosyal ve Ekonomik Etkiler

Hibrit savaş, etkin tartışmaların merkezinde yatan karmaşık bir olgu olarak, sosyal ve ekonomik dinamikler üzerinde derin ve çok yönlü etkiler yaratır. İlk olarak, hibrit savaşın sosyal etkileri, toplumların parçalanması, güvenlik kaygılarının artması ve sosyal normların değişmesiyle kendini gösterir (Öztürk, 2022). Asimetrik saldırılar,

bilgi manipölasyonu ve psikolojik savaş yöntemleri kullanarak hedef alınan topluluklar, genellikle güvensizlik ve kaygı duygularıyla dolu bir ortamda yaşamaktadır. Bu durum, sosyal bağları zayıflatırken, sosyal sermaye kavramının da önemli ölçüde azalmasına neden olur (Harunoğulları, 2017). Örneğın, örtük destek mekanizmaları ve dayanışma ağları çökerken, bireyler arasındaki dayanışma ve güven azalmaktadır. Ek olarak, enformasyon savaşları, toplumsal kutuplaşmayı tetikleyerek, bireyler arasındaki empatiyi ve anlayışı yitirmelerine yol açabilir. Dezenformasyon ve psikolojik savaş yöntemleri, toplumların güvenlik algısını zayıflatmakta ve iç huzursuzluklara yol açmaktadır. Ayrıca, siber saldırılar ve ekonomik baskılar, toplumların günlük yaşamını doğrudan etkilemektedir. Bu durum, devletlerin iç güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmelerine neden olmaktadır (Çifçi, 2024).

Ekonomik açıdan ise hibrit savaşlar, etkilenen bölge ekonomilerinin çökmesine veya ciddi şekilde bozulmasına neden olabilir. Altyapı projeleri gibi uzun vadeli yatırımların belirsizliğı, yabancı sermaye girişini engelleyebilir ve işsizlik oranlarını artırabilir. Ayrıca, ekonomik yaptırımlar ve ticaret engelleri, bu savaşların ekonomik sonuçları arasında sıkça görölen unsurları oluşturur. Yerel işletmeler, özellikle de hedef alınan koalisyon ölkelerinde, doğrudan saldırılar veya dolaylı etkilerle büyük zorluklar yaşarken, uluslararası ticaret yolları da engellenebilir. Buna ek olarak, kamu hizmetleri üzerinde yoğunlaşan baskılar, sağlık sistemleri gibi kritik alanlarda istikrarsızlıklara yol açarak, genel refah seviyesini düşürebilir (Özcan, 2020). Neticesinde, hibrit savaşların sosyal ve ekonomik etkileri, yalnızca askeri çatışmalarla değil, aynı zamanda toplumsal yapılar ve ekonomik dinamiklerle de doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, işleyen bir toplum ve ekonomi için bilinçli diplomasi ve sosyo-ekonomik stratejilerin geliştirilmesi kaçınılmaz hale gelir.

1.3.3. Siyasi İstikrarsızlık

Siyasi istikrarsızlık, hibrit savaşın etkilerinin en belirgin ve yıkıcı boyutlarından birini oluşturmaktadır. Bu olgu, devletlerin iç dinamiklerinin zayıflamasına, siyasi yapıların parçalanmasına ve güç dengesinin bozulmasına yol açarak, istikrarlı bir yönetim anlayışının sürdürülemez hale gelmesine neden olur (Aydemir, 2021). Hibrit savaş, farklı yöntem ve araçlar kullanarak, geleneksel ve asimetrik savaş unsurlarının iç içe geçtiğı bir çatışma biçimi olarak, siyasi istikrarsızlığı besleyen temel bir mekanizma

işlevi görmektedir (Aydemir, 2021). Dış aktörlerin manipülatif eylemleri, sivil toplum üzerinde uygulanan baskılar ve yerel grupların güç mücadelesi, bu çalkantılı durumu derinleştiren unsurlar arasında yer almaktadır.

Bu noktada, siyasi istikrarsızlığın çeşitli tezahürleri özellikle dikkat çekmektedir. Örneğin, terör örgütleri veya milis gruplar kimi zaman devlet otoritesini sarsacak şekilde devreye girerek, yıkıcı amaçlar doğrultusunda bölgesel çatışmaları körüklemektedir. Aynı zamanda, yurttaşların güvenliğine yönelik tehditlerin artması, hükümetlerin meşruiyetine doğrudan etki ederek, kamu güvenini sarsmakta ve bu durum, iç politikadaki çatışmaları derinleştirebilmektedir. Siyasi partiler arasındaki kutuplaşma, ulusal birlik ve beraberlik duygusunun zayıflamasına yol açarak, istikrarsız bir çevreyi beslemekte ve pekiştirmektedir (Gürçan & Köse, 2019).

Hibrit savaşın bir diğer boyutu ise, medya ve bilgi savaşları aracılığıyla yürütülen manipülasyonlar ve dezenformasyon kampanyalarıdır. Siyasi istikrarsızlığı artıran bu tür psikolojik stratejiler, toplumsal algı üzerinde etkili olabilmekte ve seçim süreçleri gibi demokratik mekanizmaları olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Sonuç olarak, hibrit savaşın içindeki bu karmaşık etkileşimler, siyasi istikrarsızlığın devamlılığı ve yaygınlığı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Solmaz, 2024). Bu durum, yerel ve uluslararası düzeyde daha fazla analize ve önlem geliştirmeye ihtiyaç duyan bir mesele haline gelmiştir.

1.4. Hibrit Savaşın Önlenmesi ve Savunma Stratejileri

Hibrit savaş, geleneksel ve asimetrik savaş yöntemlerini bir araya getirerek karmaşık bir çatışma ortamı oluşturur ve bu durum, savunma stratejilerinin yeniden düşünülmesini gerektirir. Hibrit savaşın önlenmesine yönelik stratejiler, öncelikle stratejik planlama sürecine odaklanmalıdır. Stratejik planlama, devletin askeri kapasitesini, istihbarat yeteneklerini ve diplomatik araçlarını birleştirerek, tehditlere proaktif bir yaklaşımla yanıt verilmesini sağlar (Aydemir, 2021). Bu süreçte, mevcut tehdit ortamını sürekli olarak değerlendirmek ve hibrit savaşın bileşenlerini anlamak, askeri, ekonomik ve sosyal kriterlerin uyumlu bir şekilde ortaya konmasına yardımcı olur. Çok boyutlu tehditler, sadece askeri güçle değil, aynı zamanda siber güvenlik, medya ve kamuoyunu bilgilendirme stratejileriyle de ele alınmalıdır (Özcan, 2020).

Ulusal güvenlik politikaları, hibrit savaşın önlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Öztürk, 2022). Bu politikalar, ulusal kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ve devletin çeşitli kurumları arasında koordine bir şekilde çalışmasını gerektirir. Hibrit savaşta etkili bir savunma için, hem suçlama hem de yanıt mekanizmaları açısından sağlam bir yapı kurulmalıdır. Bu yapı, siber saldırılara yanıt vermek, propaganda ve psikolojik savaş taktiklerini yönetmek için kapsamlı yasalar ve stratejiler geliştirilmesini içerir. Ayrıca, uluslararası işbirlikleri ve ittifaklar, hibrit savaşın koordinesini kırmak için hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, NATO gibi uluslararası kuruluşlar, bilgi paylaşımının ve ortak tatbikatların teşvik edilmesiyle hibrit savaşın etkilerini azaltabilecek yapılar geliştirmektedir (NATO, 2024). Hibrit savaşın önlenmesi ve etkili savunma stratejileri, yalnızca askeri hazırlık değil, aynı zamanda stratejik düşünme, ulusal dayanıklılık ve uluslararası işbirliği gerektirmektedir. Her ülkenin, kendi coğrafi ve politik koşullarına özgü savunma yapısını oluşturması, bu karmaşık tehditlere etkili bir yanıt verme kapasitesini artırır. Savunma stratejileri, sadece tehditleri engellemekle kalmayıp, aynı zamanda bu tehditlerin ortaya çıkışını zayıflatmak için kapsamlı ve entegre bir yaklaşım gerektirir (Özcan, 2020).

Hibrit savaş önleme yolları, çok boyutlu ve karmaşık yapısından dolayı sistematik ve bütünsel yaklaşımları gerektirir (Yılmaz, 2025). İlk olarak, uluslararası işbirliği ve ortak stratejilerin geliştirilmesi büyük önem taşır. Birçok ülke ve uluslararası kuruluş, hibrit tehditlere karşı ortak savunma mekanizmaları oluşturarak bilgi paylaşımı ve ortak operasyonlar yapabilir. Bu kapsamda, sınır güvenliğinin güçlendirilmesi, siber güvenlik altyapılarının geliştirilmesi ve bilgi teknolojileri alanında yatırımlar artırılmalıdır. Ayrıca, istihbarat birimlerinin koordinasyonu ve entegrasyonu hibrit saldırıların erken tespiti ve engellenmesi açısından hayati önem taşır. Medya ve kamuoyunun bilinçlendirilmesi de, dezenformasyon ve psikolojik operasyonlara karşı direnç kazandırmak adına temel bir adımdır. Hukuki açıdan ise, uluslararası hukuk çerçevesinde hibrit savaşların sınırlarının ve sorumluluklarının netleştirilmesi gereklidir. Bu, suç kapsamındaki eylemlere karşı hukuki müeyyidelerin uygulanmasını kolaylaştırabilir. Ekonomik açıdan, etkili yaptırımlar ve finansal kontroller, hibrit saldırıların maliyetini artırarak caydırıcı etkiler yaratabilir (Yılmaz, 2025). Aynı zamanda, eğitim programları ve siber güvenlik farkındalık çalışmaları, kamu ve özel sektör çalışanlarının bu tehditlere karşı hazırlıklı olmasını sağlar. Hibrit savaşların

çözümünde, diplomasi ve askeri güçlerin uyum içinde kullanılması, teknolojik altyapıların güçlendirilmesi ve sürdürülebilir stratejik ortaklıkların kurulması elzemdir. Bu unsurların bütünleşik ve koordineli şekilde hayata geçirilmesi, hibrit savaşların olası olumsuz etkilerini minimize ederek, daha güvenli bir ortam oluşturabilir. Bu da beraberinde stratejik planlama olgusunu getirmektedir (Yılmaz, 2025).

Stratejik planlama, hibrit savaşa karşı etkili devlet savunma mekanizmalarının ve yanıt stratejilerinin yapı taşlarını oluşturur. Hibrit savaş, geleneksel askeri yöntemler ile asimetrik ve siber tehditlerin birleştiği karmaşık bir çatışma biçimidir. Bu dinamizm, uluslararası ilişkilerde aktörlerin karşılaştığı güvenlik tehditlerini ve çıkar çatışmalarını yeni bir perspektiften değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, etkili stratejik planlamada, özellikle mevcuttaki askeri kapasitenin, diplomatik araçların ve ekonomik güçlerin entegrasyonu büyük rol oynar (Yılmaz, 2025). Bu planlama süreçleri, düşman analizi, anahtar yeteneklerin belirlenmesi ve risk yönetimi hususlarını dikkate alarak, devletlerin hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak kaynakları ve eylem planlarını içerir.

Hibrit savaşın doğasından kaynaklanan belirsizlikler, stratejik planlamayı daha da karmaşık hale getirir. Bunun yanında, düşmanın hem konvansiyonel güçlerini hem de siber kapasitesini göz önünde bulundurarak, çok katmanlı bir yaklaşım geliştirmek gereklidir. Devletler, bu bağlamda, çeşitli sensör sistemleri ile erken uyarı mekanizmaları kurmalı ve bilgi paylaşımını artırıcı tedbirler almalıdır. Ayrıca, askerî istihbarat ve siber güvenlik alanındaki iş birliği, hibrit tehditlere karşı koyma kapasitesini artırmaktadır. Stratejik planlamada, gerilla taktikleri, bilgi savaşları ve siber netik saldırılara karşı hazırlıklı olma dikkatlice analiz edilmelidir (Yılmaz, 2016). Hibrit savaşa yönelik stratejik planlama, ulusal güvenlik stratejilerinin bir parçası olarak etkinliğini sürdürebilmek için sürekli revize edilmesi gereken bir süreçtir. Gelecek için belirsizlikler ve tehditler karşısında esnek, adaptif ve proaktif bir güvenlik anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, sadece askeri planlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda diplomasi, uluslararası iş birlikleri ve halk bilinci gibi alanları da kapsayan geniş bir stratejik çerçeve sunmalıdır. Ancak bu şekilde, devletler hibrit savaşın dinamiklerine etkin bir şekilde yanıt verebilir ve ulusal çıkarlarını koruyabilir.

1.5. Hibrit Savaş ve Diplomasi

Hibrit savaş ve diplomasi arasındaki ilişki, günümüzde uluslararası arenada kritik bir öneme sahiptir. Hibrit savaşlar, geleneksel askeri güç kullanımıyla birlikte siber saldırılar, dezenformasyon kampanyaları ve ekonomik baskılar gibi çeşitli araçların koordine edilmesiyle yürütülür. Bu stratejilerin etkinliği, diplomatik ilişkilerin şekillendirilmesi ve uluslararası anlaşmaların uygulanması açısından büyük bir meydan okumadır (The Strategy Bridge, 2021). Devletler, hibrit savaş taktiklerini kullanarak rakiplerinin kamuoyunu manipüle edebilir, iç karışıklıkları artırabilir ve bölgesel istikrarsızlıkları derinleştirebilir. Aynı zamanda, diplomasiyi hibrit savaşların arka planında kullanarak, uluslararası hukuka uygun hareket etmeye çalışmak veya karşı tarafın saldırılarını hafifletmek de önemli bir stratejidir. Bu bağlamda, diplomasi ve hibrit savaşlar birbirini tamamlayan unsurlar olarak ortaya çıkar; ülkeler, hibrit savaş araçlarını kullanırken aynı zamanda diplomatik kanalları aktif tutarak krizleri yönetmeye ve çözüm yolları aramaya gayret eder. Ayrıca, hibrit savaşların etkili olabilmesi için çeşitli uluslararası kurumların işbirliği ve bilgi paylaşımı zorunludur. Birçok durumda, diplomasi araçlarıyla karşı tarafa verilen mesajlar ve uluslararası toplumun tepkisi, hibrit saldırıların sınırlarını belirlemede ve önlenmesinde belirleyici olur. Böylece, hibrit savaş ve diplomasi arasındaki dinamik etkileşim, günümüzde uluslararası güvenlik politikalarının temel unsurlarından biri haline gelmiş ve bu alanın gelişimi, çatışma çözüm süreçlerinin etkinliği açısından kritik önem taşımaktadır (The Strategy Bridge, 2021).

1.6. Hibrit Savaşta Etik Sorunlar

Hibrit savaş ortamında etik sorunlar, uygulanan yöntemlerin meşruiyeti ve uluslararası hukuk normlarına uyumu açısından önemli tartışmalara yol açmaktadır. Bu savaş türünde sivillere karşı yapılan siber saldırılar, dezenformasyon çalışmaları ve psikolojik operasyonlar, çoğu zaman sınırları zorlayan etik ikilemler doğurmaktadır. Özellikle devletlerin, uluslararası toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının bu tür operasyonlara verilen tepkileri, ahlaki değerler ve hukuki prensipler çerçevesinde değerlendirilmelidir. Hibrit savaşların karmaşık yapısı, transparentlik eksikliği ve hedeflerin belirsizliği nedeniyle etik ilkeleri gözetmek güç hale gelirken, güç kullanımı ve sivillere yönelik operasyonların orantısızlığı, çoğu zaman tartışmalı hale gelmektedir

(Sanz-Caballero, 2023). Ayrıca, propaganda ve dezenformasyonun kullanımı, toplumların güvenliği ve bilgi akışının sağlıklı işlemesi açısından ciddi etik sorunlar doğurmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası toplumun, hukuki çerçevede hareket ederek, siber saldırılar ve psikolojik operasyonların sınırlarını belirlemesi ve denetlemesi önem kazanır. Etik açıdan, savaş alanında sivillere zarar vermeme ve bilgi manipülasyonundan kaçınma ilkeleri, hibrit savaşların en önemli kısıtlaması olarak ön plana çıkar. Ancak, pratikte bu ilkelerin uygulanması zorluklarla karşılaşmakta, taraflar kendi çıkarları doğrultusunda etik sınırları aşabilmektedir. Bu nedenle, hibrit savaşların etik sorunlarının çözümünde, hukuki düzenlemeler ve uluslararası anlaşmaların güçlendirilmesi, taraflar arasında şeffaflığın sağlanması ve etik ilkelerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Sonuç olarak, hibrit savaşta etik meseleler, hem hukuki hem de ahlaki boyutlarda ciddi bir değerlendirmeye ihtiyaç duymakta, savaşın temel insani değerler ve adalet ilkeleriyle uyum içinde yürütülmesi amacıyla sürekli bir denetim ve bilinçlendirme çalışması gereklidir.

1.7. Ulusal Güvenlik Politikaları

Ulusal güvenlik politikaları, hibrit savaş tehdidine karşı bir devletin stratejik tutumunu ve önleyici tedbirlerini şekillendiren temel unsurlardandır (Öztürk, 2022). Hibrit savaş, geleneksel askeri yöntemlerin yanı sıra, siber saldırılar, dezenformasyon kampanyaları ve ekonomik savaş gibi asimetrik unsurlar içeren karmaşık bir mücadele biçimidir. Bu çerçevede, ulusal güvenlik politikalarının, savaşın dinamiklerini ve karakterini anlaması, yalnızca bir askeri yanıtın ötesine geçmesini gerektirir. Bu politikaların geliştirilmesi, siyasi irade ve uzmanlık gerektirirken, aynı zamanda toplumun tüm kesimlerinden gelen katkılarla şekillenmelidir.

Ulusal güvenlik stratejileri, hibrit savaşın önlenmesine yönelik çok yönlü bir yaklaşım benimsemelidir. Bu çerçevede, istihbarat toplama ve analiz becerileri kritik bir rol oynamaktadır. Hükümetler, düşman devletlerin veya grupların niyetlerini ve kapasitelerini anlamak için gelişmiş teknolojilerden, veri analizi yöntemlerinden ve uluslararası iş birliğinden yararlanmalıdır. Bununla birlikte, siber güvenlik ve iletişim altyapılarının korunması, bilgi warfare'ı ve sosyal medya manipülasyonlarına karşı direnç geliştirilmesi de önemli öncelikler arasında yer alır. Ayrıca, yurttaşların bilinçlendirilmesi, toplumsal dayanışmanın artırılması ve kamuoyunda güven tesis

edilmesi, bireylerin tehditleri daha iyi anlamalarına ve bu tehditlere karşı daha etkili bir şekilde tepki vermelerine yardımcı olacaktır (Swedish Defence University, 2025).

Hibrit savaşın getirdiği zorluklarla başa çıkabilmek için ulusal güvenlik politikalarının esnek ve dinamik olması da gerekmektedir. Stratejilerin, sürekli değişen güvenlik ortamlarına uyum sağlama yeteneği, ulusal dayanıklılığı artırırken, aynı zamanda devletin uluslararası alandaki gücünü de pekiştirecektir. Dahası, bu politikaların şeffaflığı ve hesabı sorulabilirliği, kamu güvenini artırarak toplumsal birliği pekiştirebilir. Nihayetinde, hibrit savaşla mücadelede başarılı olmak için ulusal güvenlik politikaları, kapsamlı, etkin ve katılımcı bir şekilde inşa edilmelidir. Bu tür bir yaklaşım, sadece askeri gücü değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve diplomatik unsurları da kapsayarak entegre bir güvenlik anlayışının tesisi için elzemdir.

1.8. Gelecekte Hibrit Savaş

Gelecekte hibrit savaşların ortaya çıkardığı tehditler, teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesi ve küresel güç dengelerinin değişmesiyle daha karmaşık bir hale gelmesi beklenmektedir. Günümüzde, sınırların ötesine geçen siber saldırılar, yapay zeka ve insansız sistemler kullanılarak yürütülen operasyonlar, geleneksel savaş yöntemlerine oranla çok daha sinsi ve etkili biçimde uygulanmaktadır. Bu bağlamda, devletlerin bağımsız hareket kabiliyetleri, ekonomik ve siyasi istikrarları ciddi anlamda zayıflatılabilir. Ayrıca, bilgi ve dezenformasyon kampanyaları aracılığıyla kamuoyu manipüle edilerek toplumsal bölünmeler teşvik edilmektedir (Smith, 2022). Bu tehditlerin temelinde, devletlerin açık ve kapalı bütünselliğiyle sahaya sürdüğü yeni nesil teknolojik araçlar, siber alanın etkin kullanımı ve psikolojik operasyonlar yer almaktadır. Hibrit savaşların geleceği, bu çok katmanlı ve dinamik yapının uluslararası ilişkilerde yeni normlar ve mekanizmalar geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Uluslararası işbirliği ve siber güvenlik önlemlerinin güçlendirilmesi, olası saldırılara karşı caydırıcılık sağlayabilir. Ancak, devletler arası hukuk ve etik sorunlar da çözüme kavuşmadığı için, hibrit savaşların önlenmesi ve kontrolü uzun vadeli ve kapsamlı politikalar gerektirmektedir. Bu süreçte, toplumların bilinçlendirilmesi ve medyanın doğru kullanımı, savaşın psikolojik ve bilgi boyutunun yönetiminde kritik bir öneme sahiptir. Sonuç olarak, hibrit savaşların artan karmaşası ve teknolojik altyapının sunmuş olduğu imkanlar, yeni tehditlerin ortaya çıkışını hızlandıracak ve uluslararası güvenlik

ortamını sarsacaktır; bu nedenle, gelişen teknolojilere dayalı bu yeni savaş biçimlerine hazırlıklı olmak, güvenliğin sürdürülebilirliği açısından zorunludur (Dedemen, 2016).

Gelecekte hibrit savaş, geleneksel ve asimetrik savaş tekniklerinin bir araya geldiği; aynı zamanda siber, ekonomik ve bilgi savaşlarının entegrasyonunu sağlayan dinamik bir çatışma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür savaşların evrimi, belirli teknolojik gelişmelere paralel olarak ilerleyecektir. Önümüzdeki yıllarda, yapay zeka, otomasyon ve nesnelerin interneti gibi ileri düzey teknolojilerin hibrit savaş alanında daha yaygın bir şekilde kullanılacağı prediye edilmektedir (Hybrid CoE, 2022). Bu teknolojiler, istihbarat toplama, hedef tespiti ve savaş alanındaki etkinliklerin artırılması gibi alanlarda devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Örneğin, otonom dronlar ve siber tehdit sistemleri, düşmanın eylemlerini önceden tespit etme, etkisiz hale getirme ve bilgi manipülasyonunu gerçekleştirme konusunda kritik bir rol oynamaktadır. Ayrıca, hibrit savaşın içindeki siber boyut, devletlerin ve özel aktörlerin altyapılara yönelik saldırılar gerçekleştirerek zaman içinde düşmanın moralini bozmaya yönelik yeni yollar bulmasına olanak tanımaktadır.

Yeni taktik ve stratejilerin geliştirilmesi, hibrit savaşın geleceğini şekillendiren bir diğer önemli unsurdur. Gelecekte, yalnızca askeri gücün değil, aynı zamanda sosyal medyanın yanı sıra ekonomik manevra kabiliyetinin de belirleyici rol oynaması beklenmektedir. Bilgi savaşları, rakiplerin kamuoyunu etkileme ve algıları yönetme çabalarına karşı koyma hedefini taşır. Gelecekte, devletler, siyasi ve sosyal istikrarı sağlamak için hibrit savaş taktiklerini entegre edecek, böylece iç ve dış düşmanlara karşı daha dayanıklı bir toplum inşa etme çabasını sürdürecektir. Ayrıca, uluslararası işbirlikleri ve çok taraflı güvenlik mekanizmaları, hibrit savaşların etkilerini azaltmak ve kolektif bir güvenlik yapısı oluşturmak için kritik öneme sahip olacaktır. Sonuç olarak, hibrit savaşların geleceği, teknik yenilikler ve stratejik adaptasyonlarla şekillenecek; bu durum da ulusal güvenlik gündeminin merkezine yerleşecektir (NATO, 2020).

1.8.1. Teknolojik Gelişmeler

Hibrit savaşın dinamiklerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri, teknolojik gelişmelerdir. Son yıllarda bu alandaki yenilikler, devletler arası çatışmalarda kullanılan geleneksel yöntemleri köklü bir şekilde değiştirmektedir. Özellikle siber alan, insansız

hava araçları ve yapay zeka gibi teknolojik bileşenler, hibrit savaşın etkisini artırarak, kurumsal ve bireysel düzeyde yeni tehditler oluşturmaktadır (Freedman, 2017). Buna paralel olarak, sosyal medya platformları ve dijital iletişim araçları, psikolojik harp ve propaganda faaliyetlerini hızlandırarak, geniş kitlelere ulaşmada ve kamuoyunu etkilemede önemli roller üstlenmektedir (Renz, 2016).

İnsansız hava araçları gibi otonom sistemler, savaş alanında insan müdahalesini azaltmakta ve hedef belirleme, istihbarat toplama gibi görevleri daha etkin bir şekilde gerçekleştirmektedir (Baybars, 2024). Bu araçların gelişimi, savaş stratejilerini yeniden tanımlamaktadır; zira, düşmanın hareketlerini anlık olarak takip etme ve hedefe hassas bir şekilde saldırma yeteneği, savaşın seyri üzerinde kritik etkilere yol açabilmektedir. Aynı zamanda, siber savaş alanında kullanılan gelişmiş yazılımlar ve algoritmalar, düşmanın bilgi sistemlerine sızarak, istihbarat toplama ve karşı tarafın iletişim kanallarını alt üst etme amacı gütmektedir (Singer & Friedman, 2014).

Yapay zeka uygulamaları, düşman taktiklerini analiz ederek, karar verme süreçlerini hızlandırmakta ve öngörülebilirlik sağlamaktadır (İnce, İmamoğlu, & İmamoğlu, 2021). Hibrit savaşın doğası gereği, bu teknolojilerin yanı sıra, çoklu cephelerde mücadele etmeyi sağlamaya yardımcı olan uyumlu sistemlerin entegrasyonu da büyük önem taşımaktadır. Böylece, siber ve fiziksel saha arasındaki sınırlar belirsizleşmekte, klasik savaş yöntemleriyle hibrit savaş stratejileri bir arada kullanılabilir. Dolayısıyla, teknolojik gelişmeler, hibrit savaşın evrimine yön veren temel bir unsur olarak ortaya çıkmakta, gelecekteki çatışmalarda üstünlük elde etmek adına sürekli bir yarış ortamı yaratmaktadır. Bu bağlamda, devletlerin, bu yeni teknolojilere yatırım yaparak ve stratejik olarak bu yapıların entegre edilmesine odaklanarak, ulusal güvenlik politikalarını şekillendirmeleri önemli bir zorunluluk haline gelmiştir (Renz & Smith, 2021).

1.8.2. Yeni Taktik ve Stratejiler

Hibrit savaş, ulusal ve uluslararası güvenlik dinamiklerini derinden etkilemeye devam ederken, bu olgunun yarattığı yeni taktik ve stratejilerin geliştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Geleneksel savaş kavramlarını aşan hibrit savaş, bilgi savaşları, psikolojik operasyonlar ve düşük yoğunluklu çatışma unsurlarını içeren çok yönlü bir yapı arz eder. Bu süreçte, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, tehditler

daha karmaşık hale gelmekte; dolayısıyla askeri ve güvenlik stratejilerinin de bu değişimlere paralel olarak evrilmesi gerekmektedir (Hoffman, 2007).

Yeni taktikler, düşmanı yanıltma, manipülasyon ve yeterince sızma yeteneklerini artırma hedefi gütmektedir. Özellikle, siber operasyonlar, düşmanın iletişim altyapısını hedef alarak bilgi akışını kontrol etme amacı taşımaktadır. Bu kapsamda, sahada kullanılan insansız hava araçları ve diğer otonom sistemler, hem keşif hem de saldırı görevleri için kritik önem taşımaktadır. Bunlar, düşmanın harekâtlarını bertaraf etmek ve belirlenen hedeflere doğrulukla ulaşmak için kullanılırken, milis gruplarının ve benzeri unsurların entegre edilmesiyle birlikte hibrit yaklaşımlar daha da güçlenmektedir (Hoffman, 2007). Özellikle, sosyal medya gibi platformların etkin kullanımıyla, düşmanın moralini bozmak ve halkı manipüle etmek gibi psikolojik stratejiler de giderek yaygınlık kazanmaktadır.

Hibrit savaşta benimsenen stratejiler, aynı zamanda çok uluslu iş birliklerine ve koalisyon güçlerine de dayanmaktadır. Bu kapsamda, ülkeler arası istihbarat paylaşımı, ortak eğitim ve tatbikatlar, uzaktan gözetim yeteneklerinin artırılması gibi süreçler, hibrit tehditlere karşı daha güçlü bir dayanışma oluşturma amacı taşımaktadır. Ayrıca, uluslararası hukukun ve etik standartların göz önünde bulundurulması, bu yeni stratejiler geliştirilirken dikkate alınması gereken önemli bir boyut olmaktadır. Kapsayıcı ve çok disiplinli bir yaklaşım, hibrit savaşın karmaşık doğası karşısında etkin ve sürdürülebilir stratejik çözümler sunma potansiyelini artıracaktır (Sanz-Caballero, 2023).

1.8.3. Hibrit Savaş ve Toplum

Hibrit savaşların toplumlar üzerindeki etkileri derin ve çok boyutludur. Bu tür savaşlar, geleneksel askeri çatışmaların ötesine geçerek, ekonomik, siber, medya ve psikolojik alanlarda sürekli ve yoğun bir manipülasyon ve çatışma ortamı yaratır. Toplumlar, hibrit savaşların ortaya çıkardığı belirsizlik ve karmaşa ortamında, milli güvenlikleri ve yaşam kaliteleri doğrudan tehdit altına girer. Nanoteknolojiden dijital altyapılara kadar geniş bir yelpazede teknolojik araçların kullanılması, sivil yaşamı ve toplumsal yapıyı olumsuz yönde etkiler. Bunun yanı sıra, medyanın rolü, dezenformasyon ve manipülatif bilgiler aracılığıyla kamuoyunun yönlendirilmesiyle olayların seyrini şekillendirir. Toplum direncinin azaltılması ve ulusal birliklerin

zayıflatılması amacıyla psikolojik operasyonlar yoğunlaştırılır, bu da güvensizlik ve kutuplaşmayı artırır. (Özer, 2016) Ayrıca, hibrit savaşların başarılı olması, toplumların bilgi ve teknolojiyi doğru kullanma kapasitesine bağlıdır. Eğitimli ve bilinçli bir toplum, dezenformasyona karşı direnç gösterebilir ve sivil direnişlerin güçlenmesine katkı sağlar. Bu savaş biçiminde, sivil toplum ve devletler arasındaki işbirliği büyük önem kazanır. Toplumsal yapıyı koruma ve geliştirme stratejileri, hibrit savaşların olumsuz etkilerini azaltmada temel unsurlardır. Dolayısıyla, toplumların dirençli ve bilinçli hale gelmesi, hibrit savaşların olumsuz etkilerinin azaltılmasında en etkili yoldur. Bu bağlamda, eğitim ve farkındalık çalışmaları, siber güvenlik önlemleri ve medyanın doğru kullanımı, toplumun hibrit savaşlara karşı dayanıklılığını artıracak temel stratejiler olarak görülür (Tuğtan, 2022).

İKİNCİ BÖLÜM

HİBRİT SAVAŞ OLGUSUNDA TAKTİKLER VE ARAÇLAR

2.1. Hibrit Savaş Taktikleri

Hibrit savaş, geleneksel ve asimetrik savaş unsurlarının entegre edilmesiyle oluşan karmaşık bir savaş biçimidir. Bu bağlamda hibrit savaş taktikleri, düşmanın zayıf noktalarını hedef alarak çeşitli stratejik araçların bir arada kullanılmasıyla geliştirilmiştir. Bu taktiklerin başında asimetrik taktikler gelmektedir. Düşmanla doğrudan yüzleşmek yerine, küçük, mobil ve güçlü gruplar aracılığıyla geniş ölçekli hedeflere ulaşmayı amaçlayan bu taktikler, düşmanın kaynaklarını tüketmeyi ve moralini sarsmayı hedefler. Örneğin, gerilla hareketleri ve düşük yoğunluklu çatışmalar, asimetrik taktiklerin en belirgin örnekleri arasında yer alır; bu tür stratejilerle zayıf ve dağınık düşman güçleri üzerinde baskı oluşturularak, üst düzey askeri yeteneklerle başa çıkılmaya çalışılır (Hoffman, 2007).

Psikolojik savaş, hibrit taktiklerin bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır. Bu tür bir savaş, düşmanın morali üzerinde doğrudan etkide bulunmayı ve kamuoyunun algısını manipüle etmeyi amaçlar. Medya, propaganda ve diğer iletişim araçları kullanılarak, düşman güçlerinin liderliğine olan güvenin sarsılması veya sivil nüfusun tesiri altına alınması hedeflenir (Parezanoviç, 2024). Örneğin, hedef ülkedeki istikrarsızlık ve korku atmosferinin yaratılması, düşmanın iç dinamiklerini olumsuz etkileyebilir. Böylece düşmanın sahada etkinliğini azaltmak ve uluslararası toplum nezdinde destek kaybetmek hedeflenir.

Siber savaş da hibrit savaş taktiklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. İnternet ve dijital iletişim ağlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, siber saldırılar yalnızca bilgi teknolojileri ile sınırlı kalmayıp, birçok askeri ve siyasi hedefi tehdit eder hale gelmiştir (Hoffman, 2007). Mühendislik olarak tasarlanmış sabotaj siber saldırılar, kritik altyapıları hedef

olarak savunmasız hale getirebilir. Bu tür saldırılar, bilgi manipölasyonu ve veri hırsızlığının yanı sıra, düşmanın iletişim sistemlerini bozarak, karar verme süreçlerini etkileyebilir. Sonuçta, hibrit savaş taktikleri, asimetrik, psikolojik ve siber unsurların entegre bir biçimde kullanılmasıyla düşmanın direncini kırmayı ve stratejik avantaj sağlamayı amaçlayan çok yönlü bir savaş yöntemini temsil etmektedir (Hoffman, 2007). Bu taktikler arasında öncelikle düşman analizine büyük önem verilir; istihbarat toplayarak, karşı tarafın zayıf yönlerini ve tehdit seviyesini belirlemek stratejik başarının temelini oluşturur. Psikolojik savaş ise, halkın ve askerlerin moralini sarsacak iletişim teknikleriyle düşmanı içerden zorlar; korku, panik ve güvensizlik ortamı yaratma amacı güder. Bu bağlamda, bilgi manipölasyonu ve dezenformasyon en etkili araçlar arasında yer alır. Doğru ve hızlı bilgi akışıyla kamuoyu yönlendirilerek, düşmanın karar alma süreçleri ve hareket kabiliyeti sınırlandırılır. Ayrıca, siber saldırılar ve iletişim teknolojileri kullanılarak bilgi altyapısı hedef alınır; kritik sistemleri etkisiz hale getirerek operasyonların belirli aşamalarını kontrol altına almak mümkündür (Singer & Friedman, 2014). Dronlar ve siber araçlar ise sahadaki hareketliliği artırmak, hedef belirlemek ve takip etmekte kullanılırken, iletişim teknolojileri sayesinde koordinasyon ve haberleşme akışında süreklilik sağlanır. Bu taktiklerin etkinliği, planlama aşamasında detaylı tehdit ve ortam analiziyle birlikte, esnek ve uyarlanabilir stratejilerle desteklenir. Dolayısıyla, hibrit savaş taktikleri, düşmana çoklu boyutlarda saldırı imkânı sağlayan, aynı zamanda sivil ve askeri unsurların dikkatli ve koordineli kullanılmasını gerektiren karmaşık ve dinamik bir yapıya sahiptir.

2.1.1. Düşman Analizi

Düşman analizi, hibrit savaş stratejilerinde kritik bir unsurdur ve etkin bir şekilde gerçekleştirildiğinde, düşmanın zayıf noktalarının tespiti ve avantajların elde edilmesi sağlanır. Bu süreçte, düşmanın askeri yapısı, istihbarat seviyeleri, sivil toplumdaki etkili aktörler, bilgi akışları ve siber altyapı detaylı biçimde araştırılır. Öncelikle, düşmanın askeri kapasitesi ve hareket kabiliyetleri detaylı olarak incelenir; mevcut güçler, mevziler ve savunma sistemleri detaylandırılır. Siber unsurlar ve iletişim altyapısına yönelik analizler, siber saldırılara karşı hazırlık ve karşı önlemler açısından büyük önem taşır (Swedish Defence University, 2025). Ayrıca, düşmanın iç-politik durumu, kamuoyunun tutumu ve sivil toplumdaki çeşitli aktörlerin rolü gözlemlenir. Bu

analizler, sahadaki hareketlerin öngörülmesi ve uygun taktiklerin geliştirilmesi için temel teşkil eder. Modern mücadele ortamında, istihbarat toplama yöntemleri büyük bir hız ve doğruluk gerektirir; uydu görüntüleri, sinyal istihbaratı, insanlar aracılığıyla elde edilen bilgiler ve dijital platformlardan alınan veriler, bütünsel bir düşman profili oluşturmada kullanılır. Bu sayede, saldırı zamanlaması, hedef bölgelerin seçimleri ve saldırı taktikleri optimize edilir. Ayrıca, düşmanın iletişim ve karar alma süreçlerinin anlaşılması, savunma ve saldırı planlarının uyarlanması vazgeçilmezdir. Düşman analizinde, sürekli güncel ve doğru bilgi akışının sağlanması, stratejik avantajların korunmasını ve kayıpların azaltılmasını sağlar. Bu nedenle, düşman analizine yapılan yatırım, hibrit savaşın başarısında sürdürülebilir bir başarı faktörüdür, kapsamlı ve sistematik bir çalışma ile desteklenmelidir (Limonier, 2022).

2.1.2. Psikolojik Savaş

Psikolojik savaş, hibrit savaş stratejilerinde önemli bir yer tutar ve düşmanın moralini bozmak, halkın güvenini sarsmak ve kamuoyunu yönlendirmek amacıyla kullanılır. Bu bağlamda, psikolojik operasyonlar aracılığıyla hedef kitle üzerinde karmaşık ve çok boyutlu manipülasyonlar gerçekleştirilir. Propaganda, dezenformasyon ve algı yönetimi, psikolojik savaşın temel araçlarıdır. Düşmanın iç dinamikleriyle oynayarak halkın desteğini azaltmak veya düşmanın moralini kırmak hedeflenir. Bu amaçla, sahte haberler ve yanıltıcı bilgiler yayılır, düşmanın iletişim altyapısına sızılır veya manipüle edilir. Ayrıca, medya ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımıyla, hedef kitle üzerinde kontrol sağlanır ve istenilen algılar oluşturulur. Psikolojik savaşta, özellikle kriz dönemlerinde, halkın güvenliği ve istikrarını bozmak için ekonomik veya sosyal teşvikler de kullanılabilir. Uluslararası toplumun dikkatini başka yönlere çekerek, düşman milislerinin ve halkın destekçilerini parçalamak veya etkisiz hale getirmek de amaçlanır. Taktiksel olarak, düşmanın liderleri ve önemli figürleri suçlayıcı veya itibarsızlaştırıcı içeriklerle safdışı edilir, böylece mücadele psikolojik düzeye taşınır. Bu süreçte, doğru zamanlama ve hedef kitle analizi büyük önem taşır; zira yanlış bilgi veya propaganda, ters etki doğurabilir (Hoffman, 2007). Dolayısıyla, psikolojik savaşın başarıyla yürütülebilmesi için sürekli izleme ve değerlendirme mekanizmaları oluşturulmalı, bilgi akışları dikkatle yönetilmelidir. Bu sayede, hem sivil halk hem de düşman taraf üzerindeki baskı arttırılarak, savaşın psikolojik kazanımları elde edilir. Örneğin, bir devletin veya terör örgütünün hedef kitlesi arasında bir düşman imajı

yaratması, karşı tarafın psikolojik zayıflıklarına odaklanarak onların morallerini sarsmayı amaçlar. Sosyal medya platformları, bu tür stratejilerin hayata geçirilmesi için ideal bir alan sunar çünkü yanlış bilgi hızla yayılabilir ve kitlelerin tepkilerini yönlendirebilir. Sonuç olarak, psikolojik savaş, yalnızca karşı tarafı zayıflatmakla kalmaz, aynı zamanda kendi tarafının motivasyonunu ve birlikteliğini artırmak için de kullanılabilir (Hybrid CoE, 2022). Ayrıca, psikolojik savaşın etkin bir şekilde uygulanabilmesi için derinlemesine bir hedef kitle analizi yapılması gereklidir. İnsanların inançları, değerleri ve korkuları üzerinde düşünmek, sonuç olarak daha hedefe yönelik mesajlar oluşturulmasına imkân tanır. İşte bu noktada, hibrit savaşın karmaşık yapısı içerisinde psikolojik savaş, sadece bir strateji değil, aynı zamanda rakip aktörler arasındaki güç dinamiklerini değiştirebilecek bir araç olarak öne çıkmaktadır. Hem askeri hem de sivil alanlarda psikolojik savaşın etkileri uzun vadeli sonuçlar doğurabilir; bu bağlamda, hem savunma hem de saldırı stratejileri, düşmanın zihinlerinde kalıcı izler bırakmayı hedefler. Bunun sonucunda, psikolojik savaş etkin bir biçimde yönetebilen aktörler, hibrit savaş ortamında büyük avantajlar elde edebilir.

2.1.3. Bilgi Manipülasyonu

Bilgi manipülasyonu, hibrit savaş stratejilerinde kritik bir unsur olarak ön plana çıkar. Bu yöntem sayesinde hedef kitle üzerinde algı oluşturma, gerçeklik algısını değiştirme ve düşmanın karar alma süreçlerini etkileyerek savaşın sonucunu yönlendirme amaçlanır. Bilgi manipülasyonu, özellikle sivil ve siber unsurların entegre edilmesiyle güç kazanır, çünkü kamuoyunun psikolojisi ve uluslararası ortam bu araçlarla doğrudan etkilenebilir. 2014 yılında Rusya, Kırım'ın ilhakı sürecinde bilgi manipülasyonu ve propaganda yöntemlerini yoğun şekilde kullanmıştır. Rus medyası ve sosyal medya hesapları aracılığıyla yayılan sahte veya çarpıtılmış haberler, Ukrayna iç kamuoyunu ve uluslararası toplumu yanıltmayı hedeflemiştir. Özellikle Kırım'daki halkın referandum ile “bağımsızlık” istediği algısı yaratılmış, gerçekte ise Rus güçlerinin baskısı altında gerçekleşen bir süreç olduğu gizlenmiştir (Karabulut, 2016; Solmaz, 2024). Bu kapsamda, yalan haberlerin yayılması, dezenformasyon kampanyaları ve sahte bilgi üretimi gibi teknikler kullanılır. Sosyal medya platformları ve dijital iletişim araçları, bilgi akışını kontrol etmede ve manipüle etmede önemli araçlar haline gelir. Ayrıca, gerçeğe uygun olmayan bilgilerle kamuoyunun dikkatini dağıtmak veya belirli bir gündem etrafında toplumsal kutuplaşmayı artırmak

mümkündür. Bu strateji, düşmanın hassas bölgelerinde ve uluslararası toplumda algı yönetimini sağlama konusunda etkin hale gelir. Böylece, düşmanın moral ve motivasyon seviyeleri düşürülürken, kendi tarafımızın destek ve meşruiyet algısı güçlendirilir.

Suriye iç savaşında, hem rejim hem de muhalif gruplar, bilgi manipölasyonu ve propaganda ile çatışma algısını şekillendirmiştir. Sahte görseller, çarpıtılmış olay raporları ve sosyal medyada yayılan dezenformasyonlar, yerel ve uluslararası kamuoyunda çatışmanın seyrini etkilemeye çalışmıştır (Kaplan, 2023). Aynı zamanda bilgi manipölasyonu ile ilgili teknolojik yenilikler ve yapay zeka destekli araçlar kullanılmaktadır, bu gelişmeler operasyonların etkinliğini artırmakta ve zaman açısından büyük avantajlar sağlamaktadır. Rusya kaynaklı siber ve bilgi operasyonları, ABD 2016 başkanlık seçimleri sırasında sosyal medya platformları üzerinden yürütülmüştür. Yapay olarak oluşturulmuş hesaplar, sahte haberler ve viral kampanyalar ile seçmen algısı yönlendirilmiş, toplumda kutuplaşma ve güven kaybı yaratılmıştır (Çelik, 2023). Bu, hibrit savaşta bilgi manipölasyonunun sivil toplum üzerindeki doğrudan etkisini gösteren tipik bir örnektir. Ancak, etik ve yasal açıdan oluşturduğu sorunlar, bu yöntemin kullanımını dikkatle sınırlandırmak zorunluluğunu beraberinde getirir. Bu nedenle, bilgi manipölasyonu, hibrit savaşların temel unsurlarından biri olup, doğru kullanıldığında üstünlük sağlar, aksi takdirde uluslararası hukuki ve etik sorunlara yol açabilir.

2.1.4. Asimetrik Taktikler

Asimetrik taktikler, güç mücadelesindeki dengesizliklerin en belirgin göstergelerinden biridir ve hibrit savaşın dönüştürücü doğasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür taktikler, genellikle güçlü bir devletin ordusuna karşı daha zayıf bir tarafın, geleneksel savaş yöntemlerine başvurmaksızın, mevcut kapasitesini en üst düzeye çıkararak stratejik avantajlar elde etmesine olanak tanır. Asimetrik taktiklerin önemli bileşenleri arasında gerilla savaşları, sabote, bilgi manipölasyonu ve terörizm gibi yöntemler yer alır. Zayıf taraf, bu taktiklerle düşmanın moralini bozmaya, günlük yaşamı destabilize etmeye ve kendi siyasi amaçlarına hizmet eden bir savaş ortamı yaratmaya çalışır.

Bu taktiklerin etkili bir şekilde uygulanması, genellikle sosyal, ekonomik ve kültürel unsurlardan faydalanarak düşmanın güçlü yanlarını hedef almakla mümkün olur. Örneğin, bir grup radikal örgüt, yerel halkın siyasi hoşnutsuzluğundan faydalanarak bütünüyle geliştirilen bir asimetrik stratejiyle etkili bir karşı duruş sergileyebilir. Bu durumda, topluluktan destek kazanılması ve zayıf noktaların bularak manipüle edilmesi kritik önem taşımaktadır. Ayrıca asimetrik taktikler, bilgi ve iletişimin hızlı bir şekilde yayıldığı günümüz dünyasında, siber alanı da kapsayarak daha karmaşık hale gelmektedir. Siber saldırılar ve dijital propaganda ile zayıf aktörler, düşmanın algısını kontrol etmeye ve psikolojik etki yaratmaya yönelik yeni yollar bulmuşlardır. 2006 yılında patlak veren İsrail–Hizbullah çatışması, modern hibrit ve asimetrik savaş literatüründe sıkça başvuru yapılan bir vaka örneğidir. Bu çatışma, devlet dışı bir aktörün (Hizbullah) sınırlı fakat hedefe yönelik konvansiyonel olmayan araçları, roket/füze saldırılarını, gerilla taktiklerini, yerel nüfus desteğini ve bilgi/psikolojik operasyonları entegre ederek rakip bir devletin stratejik dengesini nasıl zorlayabildiğini göstermiştir (Solmaz, 2024; Karabulut, 2016; Karasoy, 2022).

Asimetrik taktiklerin etkisi, sadece savaş alanıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda toplumsal yapılar üzerinde de belirgin etkiler yaratır. Zor koşullarda, toplumsal bağların zayıflaması ve güvenlik açıklarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu tür taktiklerin başarısı, sadece askeri hedeflerle değil, aynı zamanda hedef ülkenin sosyal dokusunu zayıflatma çabalarıyla da ilişkilidir. Sonuç olarak, asimetrik taktikler, hibrit savaş etkili kılmakta ve gelecekteki çatışmaların doğasını olağanüstü şekilde değiştirmektedir. Bu durum, devletlerin ve uluslararası aktörlerin güvenlik stratejilerini yeniden gözden geçirmelerini ve asimetrik tehditlere karşı daha yenilikçi ve çok yönlü yaklaşımlar geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır.

2.1.5. Dezenformasyon Propaganda Ve Bilgi Operasyonları

Dezenformasyon, kasıtlı olarak yanıltıcı veya yanlış bilgilerin yayılmasıdır. Hibrit savaşta, dezenformasyon, rakip devletlerin iç ve dış politikalarını zayıflatmak, kamuoyunun güvenini sarsmak ve toplumsal huzursuzluk yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle sosyal medya platformları, dezenformasyonun hızlı ve geniş kitlelere ulaşmasında etkili araçlar olarak kullanılmaktadır. Örneğin, 2016 ABD başkanlık seçimlerinde Rusya'nın sosyal medya üzerinden yürüttüğü dezenformasyon

kampanyaları, seçmen algısını etkilemeyi ve seçim sonuçlarını manipüle etmeyi hedeflemiştir. Sosyal medya, haber siteleri ve bilinçli dezenformasyon kampanyaları aracılığıyla kamuoyu şekillendirilir, meşruiyet sorgulanır ve toplumsal bölünmeler derinleştirilir. Propaganda ise belirli bir ideoloji veya görüşün yayılması amacıyla yapılan sistematik iletişim faaliyetleridir. Hibrit savaşta, propaganda, düşman devletin halkını moral olarak zayıflatmak, kendi halkını motive etmek ve uluslararası desteği artırmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu süreçte, medya organları, lider konuşmaları ve kültürel araçlar etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle devlet destekli medya kuruluşları, propaganda faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli rol oynamaktadır. Dezenformasyon ve propagandanın yanı sıra bilgi operasyonları, hedef kitlelerin algılarını ve davranışlarını etkilemek amacıyla planlanan ve uygulanan stratejik iletişim faaliyetleridir. Hibrit savaşta, bilgi operasyonları, dezenformasyon ve propaganda unsurlarını entegre ederek daha etkili sonuçlar elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu operasyonlar, siber saldırılar, sahte haberler, manipüle edilmiş videolar (deepfake) ve sosyal medya kampanyaları gibi araçlarla desteklenmektedir. Özellikle deepfake teknolojisi, sahte video ve ses kayıtları üreterek kamuoyunu yanıltma potansiyeline sahiptir. 2020 yılında yapılan ABD başkanlık seçimleri sırasında, sosyal medyada sahte video ve ses kayıtları (deepfake) kullanılarak seçmenleri yanıltma girişimleri gözlemlenmiştir. Örneğin, rakip adayların konuşmaları veya hareketleri üzerinde yapay zekâ ile manipülasyon yapılmış, sanki adaylar farklı açıklamalar yapıyormuş gibi gösterilmiştir. Amaç, kamuoyunun algısını değiştirmek, güveni sarsmak ve seçim sürecinde kaos yaratmaktır (Çelik, 2023).

2.1.6. Siber Savaş

Siber savaş, modern savaş paradigmasının vazgeçilmez bir parçası olarak, devletlerin ve haydut aktörlerin bilgi sistemlerine yönelik gerçekleştirdikleri saldırılardır. Genellikle dijital alan üzerinden yürütülen bu savaş, bilgi güvenliği ihlalleri, veri manipülasyonu ve kritik altyapılara yönelik siber saldırılar gibi bir dizi faaliyeti kapsamaktadır. Siber savaşın temel amacı, düşmanların bilgi toplama yeteneklerini zayıflatmak, iletişim kurma kapasitesini engellemek ve hedef alınan devletin halkının moralini bozmakta yatar. Geleneksel savaş yöntemlerinden farklı olarak, siber savaş, görünmez bir cephede gerçekleşmektedir ve bu nedenle hem karmaşık hem de dinamik bir stratejik düzlem sunar.

2007 yılında Estonya, tarihe geçen ilk büyük ölçekli siber saldırılardan biriyle karşı karşıya kalmıştır. Estonya hükümetinin Sovyet döneminden kalma bir anıtı taşımaya karar vermesi üzerine başlayan saldırılar, ülkenin bankacılık, medya, ulaşım ve kamu kurumlarının bilgi sistemlerini hedef almıştır. Bu olay, hibrit savaş bağlamında siber saldırıların devlet politikalarını etkileme potansiyelini ortaya koymuştur (Karabulut, 2016).

Siber savaşın en belirgin özelliklerinden biri, asimetrik bir doğaya sahip olmasıdır. Küçük, kaynakları kısıtlı gruplar, yüksek maliyetli ve ağır silahlara sahip devletlerle etkili bir şekilde savaşabilir hale gelmiştir. Özellikle siber silahlar, bir devletin başka bir devlete karşı oluşturduğu güç dengesizliğini azaltma kapasitesine sahiptir. Bunun yanı sıra, siber saldırıların etkisi genellikle anlık değil, zamanla ortaya çıkan sonuçlar doğurduğundan, siber savaşın etkisini değerlendirmek zordur. Örneğin, bir veri ihlali yalnızca o an içinde meydana gelen zararda değil; aynı zamanda uzun vadede itibar kaybı, ekonomik sarsıntılar ve uluslararası ilişkilerde gerginlikler gibi daha geniş sonuçlar doğurabilir.

Siber savaşın uygulama alanları oldukça geniştir. Kamuya açık veya özel verilere sızmak, kritik altyapılara saldırmak ve dezenformasyon kampanyaları yürütmek, bu savaşı devam ettiren temel unsurlardır. Ükelere özgü belirli siber saldırılar, çoğu zaman siyasi hedeflere yöneliktir ve bu durum, bir devletin savaş etkisini artırmasını sağlayabilir. Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan 2008 Güney Osetya çatışması sırasında, askeri harekâtın yanında yoğun siber saldırılar da gerçekleşmiştir. Gürcistan devlet kurumlarının internet siteleri erişilemez hâle getirilmiş, bilgi akışı kesilerek ülkenin uluslararası kamuoyu ile iletişimi zorlaştırılmıştır. Bu durum, konvansiyonel askeri operasyonların siber saldırılarla nasıl entegre edilebildiğinin erken örneklerinden biri olmuştur (Solmaz, 2024). Ayrıca, devlet dışı aktörlerin bu tür siber girişimleri, uluslararası politikada karmaşa yaratmak ve fraksiyonlar arası çekişmelere zemin hazırlamak için kullanılabilir. Dolayısıyla, siber savaş anlamak, günümüzün hibrit savaş stratejilerinin ayırt edici bir özelliği olarak daha fazla önem kazanmış durumda, bu da devletlerin hem güvenlik politikalarını hem de stratejik planlamalarını yeniden değerlendirmelerine neden olmaktadır.

2.2. Hibrit Savaşın Araçları

Hibrit savaş, çağdaş çatışma dinamiklerinin karmaşıklığını yansıtan bir strateji olarak, geleneksel askeri güç ve asimetrik taktiklerin bir arada kullanılmasıyla karakterizedir. Bu stratejinin etkinliği, yalnızca silahlarla değil, aynı zamanda medya, ekonomik yaptırımlar ve dış destek gibi diğer araçların sinerjik bir şekilde entegre edilmesine bağlıdır. Hibrit savaşın temel araçları, rakip ülkelerin ulusal çıkarlarını zayıflatmaya yönelik, geniş bir yelpazede stratejiler geliştirilmesine olanak tanır.

Medya ve propaganda, hibrit savaşın belki de en belirgin araçlarından biridir. Bilgi savaşı, dezenformasyon taktikleri ve sosyal medya manipülasyonu gibi yöntemlerle, hedef kitle üzerinde psikolojik etkiler yaratmak mümkündür. Bu araçlar, kamuoyunu şekillendirme çabasında son derece güçlüdür; örneğin, bir çatışma sırasında, rakip ülkenin imajını çarpıtarak destekçilerini azaltmak ya da mevcut müttefiklerini sarsmak amacıyla kullanılabilir. Sosyal medyanın yükselişi, dezenformasyonun hızla yayılmasına yol açarken, geleneksel medya kanallarının da manipülasyonuna olanak sağlamaktadır, bu sayede hibrit savaş, bireylerin algılarını derinlemesine etkileyebilmekte ve bir toplum içindeki kutuplaşmayı artırabilmektedir.

Hibrit savaşın diğer bir önemli aracı ekonomik yaptırımlardır. Bir ülkenin karar alma süreçlerini hedef alarak, ekonomik baskılar oluşturmak ve uluslararası ilişkilerdeki dengeleri değiştirmek mümkündür. Ekonomik yaptırımlar, sadece mali kaynakları kısıtlamakla kalmayıp, aynı zamanda hedef alınan ülkenin iç politikasını da etkileyebilir ve toplumsal huzursuzluğa neden olabilir. Özellikle enerji, ticaret ve finans gibi stratejik sektörlerde uygulanan yaptırımlar, rakip ülkenin zayıf noktalarını hedef alarak hibrit savaşın dinamiklerini derinleştirebilir; dolayısıyla, ekonomik araçların etkisi, savaşın seyrini değiştirebilir ve uluslararası normları sarsabilir. Hibrit savaşın bu karmaşık yapısı, ülkelerin güç mücadelesinde daha önce görülmemiş bir mücadele biçimini temsil eder.

2.2.1. Medya

Medya ve propaganda, hibrit savaşın temel unsurları arasında yer alırken, günümüz çatışmalarında bilgiyi şekillendiren ve popüler algıyı yönlendiren araçlar olarak büyük bir rol oynamaktadır. Hibrit savaş, geleneksel ve gayri nizami yöntemlerin birleşimini içeren bir strateji olup, medya manipülasyonu bu bağlamda önemli bir silah

haline gelmiştir. Örneğin, sosyal medya platformları, bireylerin düşüncelerini etkileme ve kamuoyunu yönlendirme konusunda hızlı bir şekilde içerik yayma kapasitesine sahip olup, savaşan tarafların kendi anlatılarını sağlamlaştırmasına olanak tanımaktadır. Propaganda, belirli bir ideolojiyi, politik duruşu veya toplumsal bir bakışı ön plana çıkarırken, aynı zamanda karşıt tarafı karalamak amacıyla yanlış bilgi ve dezenformasyon kullanma pratiklerini de kapsamaktadır.

Bu bağlamda, medya kanallarının ve sosyal medya platformlarının nasıl kullanıldığını incelemek, hibrit savaş uygulamalarının etkisini anlamak açısından kritik bir önem taşımaktadır. Örneğin, bir devlet veya bir grup, ulusal ve uluslararası medya aracılığıyla belirli bir perspektifi teşvik ederken, düşmanlarının hareketlerini kötülemek, onları meşru göstermek ya da kamuoyunu manipüle etmek amacıyla sahte veya çıkarılmış haberler yayabilir (Kaya, 2023). Bunun yanında, devlet destekli medya organları, özellikle kriz anlarında, toplumu bir araya getirmek veya moral desteği sağlamak için propaganda araçları olarak işlev görmektedir, propaganda kampanyalarının kapsamı ve etkisi, hedef kitleye bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Hibrit savaş sürecinde medya ve propaganda stratejilerinin psikolojik savaşın bir parçası olarak işlev gördüğü belirtilmektedir. Medya aracılığıyla kurulan algılar, halkın savaşın dinamiklerini ve sonuçlarını algılama şekillerini doğrudan etkilerken, bu durum siyasî karar alma süreçlerini de etkilemektedir. Sonuç olarak, hibrit savaşın medya ve propaganda araçlarını etkili bir şekilde benimseyen aktörler, hem ulusal hem de uluslararası alanda stratejik üstünlük sağlama potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, hibrit savaşın kapsamını anlamak için medya ve propaganda araçlarının rolünü iyi analiz etmek, çağdaş güvenlik sorunlarını anlamada ve çözümlemekte anahtar bir faktör haline gelmektedir.

2.2.2. Konvansiyonel ve Örtülü Askerî Güç Kullanımı

Hibrit savaş, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin klasik askeri güç unsurlarının yanında örtülü ya da belirsiz askeri güç kullanımını da stratejik bir araç olarak benimsemesini içerir. Konvansiyonel güç kullanımı; tank birimleri, hava kuvvetleri, deniz harekâtları gibi açık askeri unsurların sahada görünür biçimde kullanılmasıdır. Öte yandan örtülü askeri güç kullanımı, özel harp birimleri, paramiliter örgütler, özel askeri şirketler ya da devletin resmî silahlı güçleri olmadan, vekâlet güçler aracılığıyla

ya da gizli operasyonlar yoluyla yürütülen askerî faaliyetleri kapsamaktadır (Dumlupınar, 2017; Açıkgöz & Değer, 2023). Örtülü askerî gücün hibrit savaşta kullanılmasının başlıca nedenleri arasında, devletin açık müdahale ile uluslararası hukuktan ya da dış siyasetten doğacak yükümlülükleri azaltma isteği yer alır. Örneğin, Rusya'nın Kırım'ı ilhak sürecinde “iyi tedarik edilmiş paramiliter güçlerin kullanılması” örtülü güç taktığının bir parçası olmuştur; bu sayede doğrudan resmî müdahale iddiası belirsizleşmiş ve “gri bölge” stratejisi etkin biçimde işletilmiştir (Açıkgöz & Değer, 2023). Ayrıca bu taktik, düşmanın misilleme riskini azaltırken, kamuoyunun olayları algılamasında belirsizlik yaratarak stratejik avantaj sağlar. Özel askeri şirketler hibrit savaşta örtülü askerî kuvvet kullanımının tipik örneklerinden biridir. Wagner Grubu'nun Rusya tarafından kullanılması, devletin resmî silahlı kuvvetleri olmadan performans göstermeleri, meşruiyet tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Tuncel, Ağır & Özdemir, 2024). Aynı şekilde İranlı güç aktörleri arasında yasadışı örgütler veya paramiliter gruplar, hem konvansiyonel orduyla hem de devlet politikalarıyla koordine edilmiş şekilde hareket etmekte; bu gruplar örtülü güç unsuru olarak operasyonel esneklik sağlar (Dumlupınar, 2017).

2.2.3. Konvansiyonel Askerî Güç ve Hızlı Harekatlar

Konvansiyonel kuvvetlerin kullanımı (ordu, hava, deniz unsurları) hâlâ hibrit çatışmalarda temel bir araçtır; ancak hibrit bağlamda bu unsurlar sık sık örtülü veya aşamalı şekilde kullanılarak siyasi/operasyonel meşruiyet erozyonuna yol açılır (Karabulut, 2016; Solmaz, 2024). Konvansiyonel askerî güç ve hızlı harekât kabiliyetleri, hibrit savaş ortamında hâlen merkezi bir rol oynamakla birlikte bu unsurların etkinliği, çok boyutlu ve eş zamanlı yürütülen hibrit enstrümanlarla (siber, bilgi/psikolojik operasyonlar, ekonomik baskı vb.) olan etkileşimleri bağlamında yeniden tanımlanmıştır; zira konvansiyonel kuvvetler sahada hızlı manevra ve alan kontrolü sağlayarak düşmana doğrudan zarar verme ve caydırıcılık işlevi görürken, aynı zamanda hibrit ortamda elde edilen kazanımların sürdürülebilirliği bilgisel üstünlüğe ve toplumun direnç kapasitesine bağlıdır (Özer, 2018). Hızlı harekâtların (rapid maneuver/strike) değeri; düşmanın haberleşme, komuta-kontrol ve lojistik hatlarını çabukça hedef alıp süreci hızlandırması ve rakibin karar döngüsünü bozmasıdır; ancak bu hız tek başına stratejik başarıyı garanti etmez çünkü aynı anda yürütülen dezenformasyon kampanyaları ve siber saldırılar sahadaki başarıyı meşruiyet zafiyeti

veya iç kamuoyunda erozyona dönüştürebilir. Bunun yanında konvansiyonel güç, hibrit strateji yürüten aktörler tarafından “örtülü” veya “inkâr edilebilir” biçimlerde kullanıldığında (özel harekât birlikleri, proxy güç destekleri), hem konvansiyonel eşğin altında siyasi hedeflere ulaşmayı kolaylaştırır hem de güçlü devletlerin misilleme seçeneklerini sınırlandırabilir; bu durumun tespiti ve etkisizleştirilmesi ise çok katmanlı istihbarat, sivil-asker koordinasyonu ve hukukî-meşruiyet stratejileri gerektirir (Özdemir ve Eminoğlu, 2022). Modern hibrit muharebe ortamında konvansiyonel harekât planlaması, hızlı harekâtların bilgi-dominans ile senkronizasyonunu ve sivil altyapı ile kamuoyunu korumaya yönelik gözetimi zorunlu kılmaktadır; aksi hâlde sahadaki başarının stratejik bakışta ters etkiye dönüşme riski yüksektir (Solmaz, 2024).

2.2.4. Siber operasyonlar ve Altyapı Saldırıları

Siber saldırılar (DDOS, zararlı yazılımlar, veri sızdırma, ICS/SCADA hedeflemeleri) kritik altyapıyı hedef alarak hem ekonomik hem de toplumsal işleyişi kesintiye uğratır; siber operasyonlar aynı zamanda dezenformasyon ve istihbarat toplama ile iç içe yürütülür (Karasoy, 2022; Solmaz, 2024). Hibrit savaşın en kritik boyutlarından birini siber operasyonlar ve kritik altyapılara yönelik saldırılar oluşturmaktadır. Modern çatışmalarda devletler ve devlet-dışı aktörler, doğrudan askeri güç kullanmadan stratejik hedeflere ulaşabilmek için enerji, iletişim, finans, ulaştırma ve sağlık gibi kritik altyapı sistemlerini hedef almakta; bu durum hem ulusal güvenlik hem de toplumsal düzen açısından ciddi zafiyetler doğurmaktadır (Can, 2022). Siber saldırılar, çoğu zaman düşük maliyetli ve kolay inkâr edilebilir nitelikte olduğu için hibrit savaş stratejilerinde tercih edilen bir yöntemdir. Özellikle elektrik şebekeleri veya iletişim ağlarına yönelik saldırılar, toplumda panik yaratmakta, devlet otoritesine güveni zedelemekte ve uluslararası düzeyde siyasi baskı oluşturabilmektedir. Bunun yanı sıra, bu saldırıların eş zamanlı dezenformasyon kampanyalarıyla desteklenmesi, kamuoyunda belirsizlik ve korku duygularını artırarak hibrit savaşın psikolojik boyutunu güçlendirmektedir (Güntay, 2017). Literatürde, siber operasyonların yalnızca teknik bir tehdit değil, aynı zamanda toplumsal direnç kapasitesini hedef alan çok boyutlu bir güvenlik sorunu olduğu vurgulanmaktadır (Solmaz, 2024). Dolayısıyla hibrit savaş bağlamında siber operasyonlar ve altyapı saldırıları, hem görünmez bir cepheyi temsil etmekte hem de konvansiyonel askerî unsurların etkinliğini tamamlayan stratejik araçlar olarak değerlendirilmektedir.

2.2.5. Ekonomik Baskı ve Enerji Politikaları

Yaptırımların yanı sıra enerji arzı manipölasyonu, kredi/finans baskıları ve ekonomik sabotajlar bir ülkenin direnç kapasitesini düşürmek için kullanılır; enerji bağımlılığı siyasetinin silahsallaştırılması hibrit taktikler arasındadır (Aytuğ & Pozan, 2023; Çifçi, 2024). Hibrit savaş stratejilerinde ekonomik baskı ve enerji politikaları, askeri yöntemlere başvurmada rakip devlet üzerinde stratejik üstünlük kurmak için en etkili araçlardan biri olarak kullanılmaktadır. Özellikle enerji arz güvenliği, günümüzde devletlerin dış politika ve güvenlik hesaplamalarının merkezinde yer almakta; enerji bağımlılığı, hibrit tehditler için bir baskı unsuru olarak devreye sokulmaktadır (Harunoğulları, 2017). Enerji kaynakları üzerindeki kontrol, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda siyasi bir güç aracı haline gelmekte; enerji ithalatçısı ülkeler, arz güvenliğini sağlamak için çoğu zaman politik taviz vermek zorunda kalabilmektedir. Bu nedenle enerji kesintileri, fiyat manipölasyonları veya boru hatlarına yönelik sabotaj girişimleri hibrit savaşta kullanılan ekonomik baskı yöntemleri arasında değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2016). Özellikle Rusya'nın Avrupa karşısında enerji bağımlılığını stratejik bir koz olarak kullanması, hibrit savaş bağlamında ekonomik baskı ve enerji politikalarının ne denli etkili bir silah olduğunu göstermektedir (Çelikpala, 2019). Dolayısıyla hibrit savaşın ekonomik boyutu, yalnızca mali yaptırımlarla sınırlı kalmamakta; enerji politikaları üzerinden de hedef ülkelerin iç istikrarını, toplumsal refahını ve dış politika tercihlerinin yönünü doğrudan etkilemektedir.

2.2.6. Hukuki Araçların Kötüye Kullanımı

Uluslararası hukuk, iç hukuk araçları ve idari mekanizmaların stratejik olarak istismar edilmesi; meşruiyeti zayıflatma, rakibi uluslararası alanda izole etme veya diplomatik manevralarla zaman kazanma amaçlı kullanılır (Karabulut, 2016; Solmaz, 2024). Hukukun araçsallaştırılması veya lawfare, hukuki normların, davaların, uluslararası mekanizmaların ve normatif tartışmaların stratejik amaçlarla (meşruiyeti zayıflatma, yıpratma, uluslararası baskı oluşturma vb.) istismar edilmesidir (Açıkgöz & Değer, 2023). Hibrit savaş, askeri, ekonomik, bilgi-temelli ve siber unsurların aynı zamanda ve birbirini tamamlama biçiminde kullanılmasını ifade ettiğinden; hukuki araçların kötüye kullanımı, bu karmaşık çatışma formunda görünmez fakat etkili bir

cephesi olarak öne çıkar (Solmaz, 2024). Lawfare; devletler, devlet-dışı aktörler ve diaspora-lobi ağları tarafından hem iç hem de dış politik baskı amacıyla kullanılabilir.

2.2.7. İstihbarat, Karşı-İstihbarat ve Penetrasyon

Uzun vadeli istihbarat sızmaları, ajan kullanımı ve bilgi toplama operasyonları, hedef toplumun kırılgan noktalarını tespit ederek daha etkili hibrit eylemler için zemin hazırlar (Özdemir, 2020; Dumlupınar, 2017). İstihbarat, karşı-istihbarat ve penetrasyon faaliyetleri, hibrit savaşın hem erken uyarı hem de icra boyutunda merkezi bir rol oynar; çünkü hibrit çatışmalar, sahada konvansiyonel güç kullanımı ile birlikte bilgi, siber eylemler, ekonomik baskı ve psikolojik operasyonların eş zamanlı ve koordineli kullanılmasını gerektirir. Bu ortamda istihbarat, yalnızca düşman niyet ve kapasitesini keşfetmekle kalmaz, aynı zamanda siber ağlar, sosyal medya ekosistemi ve toplumsal kırılganlıklar gibi çok katmanlı istihbarat kaynaklarından (insani, sinyal, açık kaynak vb.) sentez yaparak karar vericilere zamanında ve eyleme dönüştürülebilir bilgi sunma işlevi üstlenir (Çıtak, 2019). Karşı-istihbarat ise bu süreçte hem penetrasyon girişimlerini tespit etmeye hem de rakibin algı operasyonlarına, dezenformasyon kampanyalarına ve siber istihbarat koleksiyonuna karşı direnç geliştirmeye odaklanır; çünkü hibrit sahada görünmez tehditler fiziksel tehditler kadar zarar verici olabilir ve devlet kurumlarının güvenilirliğini, kritik altyapıların güvenliğini ve toplumun direnç kapasitesini hedef alır (Solmaz, 2024). Penetrasyon özelinde, ajan yerleştirme, insan kaynakların kullanımı, siber ağlara sızma ve bilgi sızdırma gibi taktikler, hedef ülkenin iç karar alma mekanizmalarına nüfuz etmeyi mümkün kılar; bu da sadece kısa vadeli askeri avantaj değil, uzun vadeli stratejik etki sağlar (Erol, 2022). Bu bağlamda istihbarat kurumlarının hibrit tehditlere cevap verebilmesi, çok disiplinli analiz yetenekleri, siber-fizik entegrasyonu, hukuki-etkili, karşı-penetrasyon kapasiteleri ve açık kaynaklarla etkin mücadeleye dayanan yeni örgütlenme modelleri gerektirir. Sonuç olarak; hibrit savaşın doğası, istihbaratın genişletilmiş görev tanımını (sadece bilgi toplama değil, aynı zamanda algı yönetimi tespiti, dezenformasyonun nötralize edilmesi ve siber penetrasyonun engellenmesi) zorunlu kılar; başarı ise istihbarat ve karşı-istihbarat kapasitelerinin esnekliği, entegrasyonu ve sivil-asker işbirliğinin kalitesiyle doğrudan ilişkilidir (Çıtak, 2019; Solmaz, 2024; Erol, 2022)

2.2.8. Göç, İnsani Akımlar ve Sosyal Baskı Aracı Olarak Kullanım

Kitlesel göç yönlendirme veya sınır krizleri yaratma gibi yöntemlerle hedef ülkede sosyal gerilim ve politik baskı oluşturma taktikleri uygulanmaktadır (Aytuğ & Pozan, 2023). Hibrit savaş, yalnızca askeri yöntemlerle değil; aynı zamanda siyasi, ekonomik, siber ve psikolojik araçlarla yürütülen çok boyutlu bir mücadele biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda göç ve insani akımlar, hibrit savaşın dikkat çeken araçlarından biri haline gelmiştir. Göç hareketleri çoğunlukla doğal afetler, iç savaşlar veya ekonomik zorluklar gibi insani sebeplerden kaynaklansa da, günümüz uluslararası ilişkilerinde göçün bilinçli şekilde yönlendirildiği ve hedef devletler üzerinde baskı oluşturmak için kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, literatürde “göçün silahlandırılması” kavramıyla açıklanmaktadır (Greenhill, 2010). Hibrit savaş stratejileri bağlamında göç, hedef ülkelerin sosyal yapısını, güvenlik algısını ve dış politika tercihlerine etki etme potansiyelinden ötürü önemli bir stratejik enstrüman haline gelmiştir. Göç, hibrit savaş stratejilerinde bir asimetric baskı aracı olarak kullanılabilir. Özellikle büyük mülteci dalgaları, hedef ülkelerde kamu düzeninin zedelenmesine, sosyal hizmetlerin baskı altına girmesine ve siyasi kutuplaşmanın derinleşmesine neden olmaktadır. Bu durum, hem iç istikrarı sarsmakta hem de hükümetleri dış politika tercihlerini yeniden gözden geçirmeye zorlamaktadır (Triandafyllidou, 2018). Örneğin, 2015 yılında Avrupa’ya yönelen yoğun göç dalgası, Avrupa Birliği içinde ciddi bir siyasi kriz yaratmış; ülkeler arasında dayanışma ve yük paylaşımı tartışmalarını alevlendirmiştir. Bu süreç, göçün yalnızca insani değil, aynı zamanda jeopolitik bir araç olarak da kullanılabileceğini açıkça ortaya koymuştur. Göçün hibrit savaşta kullanılması, hedef ülkelerde toplumsal kutuplaşmayı ve yabancı düşmanlığını artırarak sosyal baskı yaratmaktadır. Göçmenlerin hızla artması, ekonomik kaynakların paylaşımı, iş piyasasında rekabet ve kültürel farklılıklar gibi nedenlerle toplumsal gerilimleri tırmandırmaktadır. Bu durum, aşırı sağ hareketlerin güçlenmesine, toplumsal barışın zedelenmesine ve demokratik değerlerin sorgulanmasına yol açabilmektedir (Börzel & Risse, 2018). Bu bağlamda göç, yalnızca sınır güvenliği açısından değil, aynı zamanda hedef ülkelerin iç siyasi dengeleri üzerinde de doğrudan etki yaratmaktadır. Özellikle kamuoyunun hassasiyetleri üzerine oynanarak, demokratik süreçler üzerinde baskı kurulabilmektedir. Göç, hibrit savaş bağlamında yalnızca sosyal değil, aynı zamanda diplomatik bir baskı aracı olarak da kullanılmaktadır. Devletler,

mülteci akışını hızlandırarak veya sınırlardaki kontrolü gevşeterek, hedef devletin dış politika pozisyonunu değiştirmeye çalışabilmektedir. Bu yöntem, özellikle zayıf devlet-dışı aktörlerin güçlü devletler üzerinde baskı kurabilmesi için bir fırsat yaratmaktadır. Örneğin, 2021 yılında Belarus'un, Avrupa Birliği ile yaşadığı kriz sırasında göçmenleri Polonya ve Litvanya sınırına yönlendirmesi, göçün hibrit savaşta nasıl bir baskı unsuru olarak kullanılabileceğinin güncel bir örneği olmuştur (Kornelyi, 2022). Bu olay, göçün uluslararası ilişkilerde yalnızca insani bir mesele değil, stratejik bir silah olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında yaşanan büyük göç dalgası da hibrit savaş bağlamında ele alınabilecek bir örnektir. Milyonlarca Ukraynalının Avrupa'ya göç etmek zorunda kalması, AB ülkelerinde hem sosyal hem de ekonomik baskılar yaratmıştır. Bunun yanı sıra, Rusya'nın göç ve enerji politikalarını eş zamanlı kullanarak Avrupa üzerinde baskı kurduğu sıkça dile getirilmektedir (Polyakova & Boyer, 2018). Bu durum, göçün hibrit savaşta enerji politikaları, propaganda ve ekonomik yaptırımlarla birleştiğinde ne denli etkili bir stratejik araç olabileceğini göstermektedir.

Göçün hibrit savaşta etkili bir araç olmasında medya ve algı yönetiminin rolü büyüktür. Mülteci krizleri, medyada dramatik görüntülerle yansıtılarak kamuoyunun tepkisi yönlendirilebilmekte, siyasi karar alıcılar üzerinde baskı oluşturulabilmektedir. Bu bağlamda göç, yalnızca fiziki bir hareketlilik değil, aynı zamanda psikolojik harekâtın da bir parçasıdır. Algı yönetimi yoluyla hedef ülkelerde panik, güvensizlik ve siyasi istikrarsızlık yaratılabilir (Yalçınkaya, 2021). Bu durum, hibrit savaşın yalnızca sahada değil, zihinlerde de kazanıldığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

2.2.9. Fizikî Sabotaj ve Altyapı Hedeflemeleri

Fizikî sabotaj genellikle enerji iletim ve dağıtım sistemleri, su temini tesisleri, ulaşım düğümleri (demiryolları, köprüler, limanlar), iletişim altyapıları ve endüstriyel tesislerin kontrol sistemleri hedef alır. 2014 ve sonrasında "Kırım'ın ilhakı ve Donbas süreçlerinde altyapı hedeflemeleri ile siber operasyonların birlikteliği gözlemlenmiştir; kritik tesislerin hedeflenmesi, bölgesel kontrol sağlama çabalarının bir parçası olmuştur". Kritik altyapılara yönelik saldırıların amacı yalnızca fiziksel hasar yaratmak değil; aynı zamanda ekonomik yaşamı kesintiye uğratarak toplumsal rahatsızlık, panik

ve hükümet üzerinde siyasi baskı oluşturmaktır. Bu yüzden hibrit aktörler altyapı hedeflemelerini propaganda, siber operasyon ve ekonomik baskı ile eşzamanlı kullanma eğilimindedir. (Karasoy, 2022; Solmaz, 2024). Aynı zamanda 2007 yılında Estonya da “Bilgi altyapısına yönelik saldırılar kritik hizmetleri kesintiye uğratmış ve altyapının kırılganlığını ortaya koymuştur” (Karabulut, 2016, s. 52)

2.2.10. Psikolojik Harekat ve Toplumsal Algı Yönetimi

Korku, belirsizlik ve güvensizlik yaratmaya yönelik mesajlaşma kampanyaları; moral bozma, ayrışma ve liderlik meşruiyetinin sarsılmasına odaklanır. Psikolojik harekat genellikle dezenformasyon ve siber operasyonlarla entegre yürütülür (Çelik, 2023; Avşar, 2023). Hibrit savaş, klasik konvansiyonel çatışmaların ötesinde, diplomatik baskı, siber saldırılar, ekonomik yaptırımlar ve psikolojik harekât gibi çok boyutlu yöntemlerin eş zamanlı ve koordineli şekilde kullanıldığı bir mücadele biçimidir. Bu bağlamda psikolojik harekât, hibrit savaşın en görünmez fakat en etkili boyutlarından birini temsil etmektedir. PSYOP’un temel amacı, hedef kitlenin düşünce, duygu ve davranışlarını yönlendirmek; düşman toplumunda kafa karışıklığı, güvensizlik ve moral bozukluğu yaratırken, kendi toplumunda birlik ve motivasyonu artırmaktır (Kardaş, 2019).

Toplumsal algı yönetimi ise hibrit savaş bağlamında, yalnızca dış hedeflere değil, aynı zamanda iç kamuoyuna da yöneliktir. Devletler ve devlet-dışı aktörler, medya ve dijital platformları aktif şekilde kullanarak toplumsal algıları kendi stratejik çıkarları doğrultusunda şekillendirmektedir. Özellikle sosyal medya ağlarının sağladığı hızlı ve geniş ölçekli bilgi yayılımı, dezenformasyon ve propaganda faaliyetlerini kolaylaştırmakta; bu da hibrit savaşın psikolojik boyutunu daha da etkili hale getirmektedir (Yalçınkaya, 2021). Bu nedenle, hibrit savaşlarda bilgi üstünlüğünü elde etmek, çoğu zaman askeri üstünlük kadar kritik bir stratejik kazanç sağlamaktadır.

Psikolojik harekâtın hibrit savaş içerisindeki işlevi, sadece düşman toplumunu hedef almakla sınırlı değildir. Aynı zamanda müttefik kamuoylarının desteğini sağlamak ve uluslararası arenada meşruiyet oluşturmak da önemli bir hedeftir. Bu durum, hibrit savaşın sadece sahada yürütülen bir mücadele değil, aynı zamanda küresel kamuoyunun algısında kazanılan bir savaş olduğunu göstermektedir. Örneğin, Ukrayna-Rusya krizinde dezenformasyon ve algı operasyonlarının, çatışmaların gidişatını

etkilemede kritik rol oynadığı birçok çalışmada vurgulanmaktadır (Polyakova & Boyer, 2018). Ayrıca, hibrit savaşta psikolojik harekâtın etkinliği, hedef kitlenin sosyo-kültürel yapısına, tarihsel hafızasına ve mevcut politik kırılğanlıklarına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda, propaganda içeriklerinin hedef toplumun değerleriyle uyumlu olacak şekilde tasarlanması, algı yönetiminin başarısını artırmaktadır. Bu nedenle hibrit savaş, yalnızca “silahların savaşı” değil, aynı zamanda “zihinlerin savaşı” olarak da tanımlanabilir (Demir, 2020).

2.2.11. Ekonomik Yaptırımlar

Ekonomik yaptırımlar, hibrit savaşın önemli araçlarından biri olarak, devletler arasındaki güç mücadelelerinde sıkça başvurulmuş bir strateji haline gelmiştir. Bu yaptırımlar, bir ülkenin ekonomik kapasitesini hedef alarak, siyasi ve askeri davranışlarını değiştirmeyi amaçlar. Ekonomik yaptırımların etkinliği, genellikle uygulayıcı devletin politikalarını desteklemek amacıyla, hedef alınan devletin stratejik sektöre olan bağımlılığı ve uluslararası ticaret ilişkileriyle doğrudan ilişkilidir. Örneğin, enerji kaynakları, mali sistemler veya teknoloji gibi kritik alanlarda uygulanan yaptırımlar, genellikle daha büyük etkilere yol açar, zira bu alanlar bir ülkenin ekonomik sürdürülebilirliğini belirleyen faktörlerdir. Enerji arzı manipülasyonu, kredi/finans baskıları ve ekonomik sabotajlar bir ülkenin direnç kapasitesini düşürmek için kullanılır; enerji bağımlılığı siyasetinin silahsallaştırılması hibrit taktikler arasındadır (Aytuğ & Pozan, 2023; Çifçi, 2024).

Yaptırımlar, kısıtlama ve baskı oluşturma yöntemleri olarak, devletin iç politikasını ve yurtdışındaki etkisini dönüştürme hedefi taşır. Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi batılı güçler, Rusya'nın toprak bütünlüğüne yönelik tehditlerden sonra uyguladıkları yaptırımlarla dikkat çekmiştir. Bu yaptırımlar, yalnızca hedef ülkenin hükümeti üzerinde değil, aynı zamanda sivil halk üzerinde de ciddi etkiler yapmaktadır. Ekonomik durgunluk, işsizlik oranlarının artışı ve toplumsal huzursuzluk, yaptırımlarla bağlantılı olarak ortaya çıkan sonuçlar arasında yer almaktadır. Ancak, tarihsel olarak, ekonomik yaptırımlar her zaman beklenen sonuçları vermemekte, çoğu zaman hedef ülkelerde direniş ve ulusal dayanışma duygusunu pekiştirmektedir (Nogayeva, 2020).

Yaptırımların etkisine dair analizler, çözüm sürecinde havaalanı gibi metinlerin yanı sıra, ekonomik verileri ve sosyal dinamikleri göz önünde bulundurarak ilerlemektedir. Bu nedenle, ekonomik yaptırımların başarılı olduğu durumlar, genellikle hedef ülkenin uluslararası ilişkilerindeki kırılganlık, iç siyasi yapı ve sosyoekonomik şartlarla derinlemesine incelendiğinde daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, ekonomik yaptırımlar hibrit savaşın karmaşık yapısının bir parçası olarak, hem devletler arası ilişkileri yeniden tanımlama kapasitesine sahip, hem de sosyal ve ekonomik sistemler üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakma potansiyeli taşımaktadır.

2.2.12. Dış Destek ve Müttefiklik

Dış destek ve müttefiklik, hibrit savaşın dinamiklerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu kavramlar, askeri gücün yanı sıra, siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlarda da etki sağlar. Hibrit savaş durumlarında, bir aktör yalnızca kendi kaynakları ve yetenekleriyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda uluslararası düzeyde işbirlikleri, ittifaklar ve dış yardımların sağladığı avantajlardan faydalanma imkanına sahiptir. Müttefik ülkeler aracılığıyla elde edilen bu destek, hem askeri operasyonların başarısını artırmakta hem de stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi için gereken altyapıyı oluşturmaktadır.

Modern hibrit savaşlarda, dış destek ve müttefiklik, genellikle çok boyutlu bir biçim almaktadır. Askeri işbirliklerinin ötesinde, istihbarat paylaşımı, teknoloji transferi ve ekonomik yardımlar gibi unsurlar da önem kazanmaktadır. Örneğin, bir ülke uluslararası müttefiklerinden siber güvenlik alanında destek alarak altyapısını güçlendirebilirken, diğer bir ülke ise diplomatik kanalları kullanarak siyasi destek toplayabilir. Bu tür çok yönlü destek, söz konusu aktörlerin manipülasyon yeteneklerini artırarak, düşmanlarına karşı daha kapsamlı bir direnç sağlamaktadır.

Ayrıca, dış destek ve müttefiklik ilişkileri, hibrit savaşların seyrini etkileyen unsurlar arasında çatışma ve işbirliği dinamiklerini beraberinde getirmektedir. Müttefiklik, her ne kadar ortak güvenlik çıkarlarına dayansa da, zaman zaman müttefikler arasında çıkar çatışmalarına ve stratejik farklılıklara yol açabilmektedir. Bu durum, hibrit savaşa dahil olan tüm aktörlerin, müttefiklik ilişkilerini sürekli olarak değerlendirmelerini ve gerektiğinde stratejilerini gözden geçirmelerini zorunlu hale getirmektedir. Sonuç olarak, dış destek ve müttefiklik, hibrit savaşların karmaşık

yapısını oluşturan önemli unsurlar olarak, uluslararası ilişkilerin ve güvenlik dinamiklerinin şekillendirilmesinde belirleyici bir etkiye sahiptir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

21. YÜZYILDA HİBRİT SAVAŞ ÖRNEKLERİ

3.1. Örnek Olay Analizleri

Örnek olay analizleri, hibrit savaş anlayışını somutlaştırarak bu karmaşık fenomenin çeşitli yönlerini göstermektedir. Bu bağlamda, Ukrayna Krizi, Suriye İç Savaşı ve diğer örnekler üzerinden hibrit savaşın dinamikleri, uygulamaları ve sonuçları incelenecektir.

Ukrayna Krizi, hibrit savaşın muhtelif boyutlarının yanı sıra, bilgi savaşının, askeri müdahalenin ve ekonomik baskının nasıl entegre bir biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. 2014 yılında başlayan bu krizde, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve sonrasında doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketler, askeri güç kullanımı ile yanı sıra, medya aracılığıyla yürütülen propagandayı da içermektedir. Bu durum, hibrit savaşın bilgi ve psikolojik boyutlarını ön plana çıkartırken, klasik savaş yöntemleri ile siber saldırıların bir arada nasıl etkili hale getirilebileceğini göstermektedir. Burada ulusal kimlik ve güvenlik kavramları da, dezenformasyon ve manipülasyon stratejileri ile yönlendirilerek, toplumsal kutuplaşmayı beslemiştir.

Suriye İç Savaşı ise, hibrit savaşın karmaşık ve çok aktörlü yapısını sergilemektedir. İç savaşın başlarından itibaren birçok farklı ülke ve grup burada etkili olmuştur (Hastürk, 2003). Hem devlet destekli aktörler hem de terör örgütleri, silahlı çatışmanın yanı sıra, siyasi, ekonomik ve sosyal manevralar da gerçekleştirmiştir. Bu süreçte, mülteci krizi, bölgesel güvenliğin sorgulanmasına ve uluslararası aktörlerin müdahale etmesine yol açmıştır. Özellikle, yönetimin meşruiyet kaybı ve dış müdahalelerin çeşitlenmesi, hibrit savaş uygulamalarını daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu durum, yerel ve uluslararası dengelerin sarsılmasına ve yeni ittifakların

ortaya çıkmasına sebep olurken, geleneksel savaş kurallarının geçerliliğini sorgulatmıştır.

Diğer örnekler arasında, çeşitli devletlerin iç ve dış politikalarının hibrit savaş yöntemleriyle etkilenmesi dikkat çekmektedir. Bu analizler, hibrit savaş olgusunun evrensel bir olgu haline geldiğini ve dünya genelinde farklı bağlamlarda uygulamaya konulduğunu ifade etmektedir. Tüm bu örnekler, hibrit savaşın yalnızca askeri bir mücadele değil, aynı zamanda ekonomik, kültürel ve sosyal dinamiklerin etkileşimde bulunduğu karmaşık ve çok boyutlu bir mücadele olduğunu gözler önüne sererken, gelecekte güvenlik politikalarının nasıl evrim geçirebileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

3.1.1. İsrail-Filistin Örneği

21. Yüzyılda İsrail ve Filistin arasındaki çatışmalar, hibrit savaşın araç ve taktiklerinin somut örneklerini sunmaktadır. İsrail, özellikle Hamas gibi devlet dışı aktörlere karşı, askeri, siber, psikolojik ve diplomatik araçları entegre bir şekilde kullanmaktadır. İsrail'in hibrit savaş stratejileri, askeri operasyonlar, siber saldırılar, dezenformasyon ve diplomatik baskılar gibi çeşitli araçları içermektedir. Özellikle Mista'arvim birimleri, Filistinli kimlikleri benimseyerek istihbarat toplama ve hedefe yönelik operasyonlar gerçekleştirmektedir. Bu birimler, İsrail'in stratejik kültürünün bir yansıması olarak, örtülü operasyonları ve stratejik aldatmayı ön planda tutmaktadır. Ayrıca, İsrail'in siber saldırıları, Filistin'in altyapılarına yönelik etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu saldırılar, Filistin yönetiminin iletişim ağlarını hedef alarak işleyişlerini sekteye uğratmayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, İsrail'in medya stratejileri uluslararası kamuoyunun algısını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Al-Jazeera, CNN ve Global Times gibi medya organlarının çatışmayı farklı açılardan sunması, medya çerçevelemesinin çatışma algısını nasıl etkilediğini göstermektedir.

Aynı zamanda Filistinli gruplarda, Hamas başta olmak üzere, İsrail'e karşı hibrit savaş stratejileri benimsemektedir. Bu stratejiler, asimetrik savaş yöntemleri, sivil alanın askeriye entegrasyonu ve psikolojik savaş unsurlarını içermektedir. Hamas'ın sosyal hizmetler sunma, eğitim ve dini faaliyetler gibi sivil alanlardaki etkinlikleri, halk desteğini artırmayı hedeflemektedir. Bu taktiklerin yanı sıra, medya ve sosyal medya

platformları üzerinden yürütülen dezenformasyon kampanyaları, İsrail'in eylemlerini meşrulaştırmasına fırsat tanımadan, Filistin davasını uluslararası alanda duyurmak amacı taşımaktadır.

İsrail-Filistin çatışması, hibrit savaşın çok boyutlu bir uygulama alanı olarak değerlendirilebilir. Her iki taraf da askeri, siber, psikolojik ve diplomatik araçları entegre bir şekilde kullanarak stratejik hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu durum, geleneksel savaş anlayışının ötesinde, çoklu araçların ve taktiklerin bir arada kullanıldığı bir çatışma modelini ortaya koymaktadır.

3.1.2. Ukrayna Krizi

Ukrayna Krizi, 2014 yılında ortaya çıkan ve bölgesel dinamikleri köklü şekilde etkileyen bir dizi olayın sonucudur. Kriz, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle başlarken, bu olay uluslararası hukukun ihlalini, devlet sınırlarının sorgulanmasını ve jeopolitik hesaplaşmaların yeniden şekillenmesini temsil etmiştir. Rusya'nın bu adımını NATO'nun genişlemesiyle bağlantılı olarak değerlendiren analistler, Kremlin'in güvenlik kaygılarını ve doğudaki etkisini artırma arzusunu ön planda tutmaktadır. Bu durum, Batı ile Rusya arasında derinleşen bir anlaşmazlığa yol açmış, sonuç olarak ekonomik yaptırımlara ve askeri gerilime neden olmuştur.

Ukrayna'nın doğusundaki Donbas bölgesinde de çatışma sürmüştür. Burada, Rusya destekli ayrılıkçı gruplar ile Ukrayna ordusu arasında yaşanan savaş, hibrit savaş kavramının somut bir örneğini sergilemektedir. Bu süreç, konvansiyonel askeri taktiklerin yanı sıra siyasi propaganda, siber saldırılar ve ekonomik baskılar gibi asimetrik savaş yöntemlerini içermektedir. Bu tür eylemler, yalnızca askeri güç kullanımıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bilgi savaşını da devreye sokmuştur. Gerçeklik algısının manipülasyonu ve sosyal medya platformlarının etkin kullanımı, kamuoyunun şekillendirilmesinde belirleyici olmuştur.

Kriz, uluslararası toplumun dikkatini çekerken, birçok ülke ve uluslararası kuruluş, bu çatışmanın çözümü için barışçıl çabalar sarf etmiştir. Minsk Anlaşmaları gibi girişimlerin yanı sıra, Avrupa Birliği ve ABD'nin uyguladığı yaptırımlar, çatışmanın dinamiklerini etkilemiştir. Bununla birlikte, savaşın tarafları arasındaki güven eksikliği ve çıkar çatışmaları, kalıcı bir barışın sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Ukrayna Krizi, hibrit savaşın günümüz dünyasında nasıl şekillendiğine dair güçlü bir

örnek sunmakta ve bu durum, ülkeler arasındaki güç mücadelesinin boyutlarını derinlemesine anlamak için önemli bir zemin hazırlamaktadır (Tatlı, 2023).

3.1.3. Suriye İç Savaşı

Suriye İç Savaşı, 2011 yılında başlayan ve çok sayıda uluslararası aktörün dahil olduğu karmaşık bir çatışma ortamını temsil etmektedir. Başlangıçta, hükümet karşıtı protestoların bir halk hareketine dönüşmesiyle tetiklenen savaş, hızla siyasi, etnik ve mezhepsel gerilimlerin derinleştiği bir sahne halini almıştır. Bu çatışma, BM'nin çeşitli oturumları ve uluslararası barış arayışlarına rağmen, çok sayıda aktörün müdahalesiyle hibrit savaş kavramının örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Savaşın dinamikleri, Devlet Başkanı Beşar Esad yönetimi ile hem yerel hem de uluslararası muhalif gruplar arasında süregeldiği için, bu çatışma tamamen askeri bir mücadele olmaktan öte bir dizi stratejik kararın ve değişimin de dikkate alınmasını gerektiriyor.

Savaşın süregeldiği yıllar boyunca, Suriye'ye müdahale eden aktörler arasında Rusya, ABD, İran ve Türkiye gibi büyük güçler yer almaktadır. Her bir taraf, kendi ulusal çıkarlarını korumaya çalışırken, aynı zamanda yerel silahlı grupların güçlenmesini veya zayıflamasını etkileyen stratejiler geliştirmiştir. Örneğin, Rusya'nın Esad rejimine sağladığı askeri destek, Suriye'nin batısında asimetrik bir güç dengesinin oluşmasına katkı sağlamışken, ABD'nin desteklediği bazı Kürt gruplar, ülkenin kuzeyindeki dengeleri değiştirmiştir. Bu durum, çok katmanlı bir çatışma ortamı yaratmış, farklı çıkar grupları arasında sürekli olarak etkileşim ve gerilim sağlamıştır.

Savaşın etkileri, yalnızca Suriye topraklarıyla sınırlı kalmamış, komşu ülkelere de ciddi insani, sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Mültecilerin komşu ülkelere akışı, bölgesel güvenlik dinamiklerini alt üst etmiş, yerel toplumların sosyo-ekonomik yapısını zayıflatmıştır. Dolayısıyla, Suriye İç Savaşı, hibrit savaş modelinin somut bir örneği olarak, güç mücadelelerinin karmaşıklığını ve çok boyutlu etkileşimlerin savaşın seyrine olan etkisini gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, Suriye'deki bu çatışma, uluslararası ilişkilerdeki güç dengesizliklerini ve hibrit savaş kavramının kalkınma süreçlerindeki rolünü derinlemesine analiz etmeye olanak tanımaktadır. Suriye'deki bu çatışma, uluslararası ilişkilerdeki güç dengesizliklerini ve hibrit savaş kavramının kalkınma süreçlerindeki rolünü derinlemesine analiz etmeye olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, hibrit savaşın tanımı, düzensiz savaş taktiklerinin ve modern teknolojinin

birleşimi olarak ifade edilmektedir (Tatlı & Ağır, 2020). Hibrit savaşın en belirgin özelliği, düzensiz savaş taktiklerinin görüldüğü ve modern teknolojinin kullanıldığı bir birleşim olmasıdır. Bu savaş türü, devlet dışı aktörlerle sınırlı kalmayıp, geleneksel olarak diğer devletler tarafından daha güçlü durumlara karşı da kullanılmıştır (Tatlı & Ağır, 2020)

3.1.4. ABD'nin Hibrit Savaş Yaklaşımları

Amerika Birleşik Devletleri, hibrit savaş yaklaşımlarında öncü rol üstlenmiş ve bu stratejiyi farklı alanlarda etkin biçimde kullanmıştır. Bu çerçevede, askeri güç kullanımının yanı sıra siber saldırılar, propaganda faaliyetleri, ekonomik baskılar ve diplomatik manevralar bütünsel bir strateji halinde uygulanmaktadır. ABD'nin hibrit savaş stratejisinde, özellikle Rusya ve Çin gibi güçlerin hareketlerine karşın, çeşitli ülkelerde yaratılan istikrarsızlıklar ve bölgesel çatışmalar, Washington'un çok boyutlu mücadele anlayışını ortaya koymaktadır. Bu stratejinin temel amacı, doğrudan askeri müdahale yerine, alan kontrolü ve nüfuz alanlarını şekillendirecek karmaşık etkileşimler kurmaktır. Bu kapsamda, medya ve kamuoyu algısını yönlendiren psikolojik operasyonlar, siber savaşlar ve ekonomik yaptırımlar, ABD'nin hibrit savaş aracılığıyla güç projeksiyonunu sağlamlaştırmaktadır. Ayrıca, Amerikan stratejisi, yerel aktörleri desteklemek ve müttefik devletlerle ortak hareket ederek, yeni tehditlere karşı çok katmanlı bir savunma mekanizması kurmayı hedeflemektedir. Bu stratejik yaklaşım, uluslararası hukuk tarafından bazı durumlarda tartışmalı olsa da, ABD tarafından yaygın biçimde uygulanmakta ve küresel güç dengelerini şekillendirmede önemli bir araç teşkil etmektedir. Dolayısıyla, hibrit savaşta ABD'nin kullandığı bu yöntemler, hem klasik askeri operasyonların ötesine geçmekte hem de zaman zaman maliyet etkin ve düşük profilli yaklaşımlar ile daha geniş alanlarda nüfuz sağlamayı amaçlamaktadır.

ABD'nin katıldığı hibrit savaşlar, geleneksel askeri çatışmaların ötesinde, siber saldırılar, dezenformasyon, vekil güç kullanımı ve ekonomik baskılar gibi çok boyutlu stratejilerle şekillenen modern savaş biçimlerini temsil etmektedir (Solmaz, 2024). Bu tür savaşlar, doğrudan askeri müdahalelerin yanı sıra, düşmanın iradesini kırmak amacıyla çeşitli araçların entegre bir şekilde kullanılmasıyla karakterizedir (Bıçakçı, 2019). Soğuk Savaş dönemi, hibrit savaşın temel unsurlarının şekillendiği bir dönem olmuştur. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet, doğrudan askeri çatışmaların

yanı sıra, siber saldırılar, dezenformasyon kampanyaları ve vekil güçlerin kullanımı gibi hibrit stratejilerin etkin bir şekilde uygulandığı bir dönemi kapsamaktadır (Özer, 2016). Bu süreçte, ABD, Sovyetler Birliği'nin etkisini kırmak amacıyla çeşitli hibrit stratejiler geliştirmiştir. Örneğin, Afganistan'da Sovyetler Birliği'ne karşı cihatçı grupların desteklenmesi, ABD'nin hibrit savaş stratejisinin bir örneği olarak değerlendirilmektedir (Aytuğ & Pozan, 2023). Bu strateji, doğrudan askeri müdahale yerine yerel aktörlerin desteklenmesi yoluyla Sovyetler Birliği'nin bölgedeki etkisinin zayıflatılmasını amaçlamıştır (Bıçakcı, 2019).

Vietnam Savaşı da ABD'nin hibrit savaş stratejilerinin uygulandığı bir diğer önemli örnektir. Bu savaşta, ABD konvansiyonel askeri güçlerin yanı sıra psikolojik harp, bilgi manipülasyonu ve yerel destekli operasyonlar gibi hibrit stratejiler kullanmıştır (Solmaz, 2024). Ancak, bu stratejilerin etkinliği tartışmalı olmuş ve savaşın sonucunu etkilemede sınırlı kalmıştır (Özer, 2016). Irak ve Afganistan savaşları, ABD'nin hibrit savaş stratejilerini daha da geliştirdiği ve uyguladığı dönemlerdir. Bu savaşlarda, ABD yerel vekil güçlerle iş birliği yaparak doğrudan askeri müdahaleyi sınırlı tutmuş ve yerel aktörlerin desteğiyle bölgedeki etkisini sürdürmeyi amaçlamıştır (Karasoy, 2022). Ayrıca, siber saldırılar ve dezenformasyon kampanyaları gibi modern hibrit savaş unsurları da bu süreçte etkin bir şekilde kullanılmıştır (Aytuğ & Pozan, 2023). Siber saldırılar, ABD'nin hibrit savaş stratejisinin kritik unsurlarından biridir. Örneğin, Irak ve Suriye operasyonları sırasında ABD tarafından düzenlenen siber müdahaleler, düşman güçlerin iletişim ve komuta kontrol hatlarını bozmayı amaçlamıştır (Özer, 2016). Benzer şekilde, ABD'nin ekonomik yaptırımlar ve diplomatik baskılar ile desteklenen hibrit stratejileri, düşmanın karar alma süreçlerini etkilemekte ve bölgede stratejik üstünlük sağlamaktadır (Solmaz, 2024). Propaganda ve bilgi operasyonları da ABD'nin hibrit savaşının ayrılmaz bir parçasıdır. Özellikle Irak ve Afganistan'da, medya ve sosyal medya üzerinden yürütülen bilgilendirme ve manipülasyon faaliyetleri, yerel ve uluslararası kamuoyunu etkilemek için kullanılmıştır (Bıçakcı, 2019). Bu kapsamda ABD, hibrit savaşta yalnızca askerî araçlara değil, aynı zamanda psikolojik ve ideolojik unsurlara da odaklanmıştır (Aytuğ & Pozan, 2023). ABD'nin hibrit savaş stratejilerinde vekil güçlerin kullanımı da önemli bir yer tutmaktadır. Afganistan'da mücahit gruplar, Irak'ta yerel güvenlik güçleri ve Suriye'de muhalif gruplar, ABD'nin doğrudan müdahaleyi sınırlayarak bölgedeki etkinliğini

sürdürmesini sağlamıştır (Karasoy, 2022). Bu yaklaşım, hibrit savaşın “çok boyutlu ve entegre” karakterini açıkça göstermektedir. ABD’nin katıldığı hibrit savaşlar, modern savaşın yalnızca konvansiyonel askerî güç kullanımıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda siber saldırılar, dezenformasyon, ekonomik baskılar ve vekil aktörlerin stratejik olarak entegre edilmesiyle sürdürüldüğünü göstermektedir (Özer, 2016). Bu stratejiler, düşmanın iradesini kırmayı, bölgesel etkisini artırmayı ve uluslararası güç dengelerini etkilemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla ABD’nin hibrit savaş tecrübeleri, modern savaş anlayışının çok boyutlu ve entegre doğasını anlamak açısından kritik öneme sahiptir (Aytuğ & Pozan, 2023; Karasoy, 2022).

3.1.5. İsrail-İran Hibrit Savaşı

21.yüzyılın güvenlik ortamı, klasik savaş kavramının ötesine geçen, devletlerarası mücadelelerde yeni stratejilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hibrit savaşın bir başka örneği, Ortadoğu’nun en kırılgan jeopolitik dinamiklerinden birini teşkil eden İsrail-İran rekabetinde görülmektedir. Bu iki aktör arasındaki mücadele, yalnızca doğrudan askerî çatışmalarla sınırlı kalmamış; bölgesel dengeler, enerji güvenliği, diplomatik ilişkiler ve küresel güvenlik algısını etkileyen çok yönlü hibrit yöntemlerle şekillenmiştir. Nitekim hibrit savaş, asimetrik yöntemlerle zenginleştirilmiş stratejiler aracılığıyla hem bölgesel istikrarsızlığı artırmakta hem de küresel düzeyde yeni güvenlik tehditleri doğurmaktadır (Özdemir, 2020).

İsrail-İran ilişkilerinin tarihsel gelişimi, doğrudan sıcak çatışmalardan ziyade dolaylı güç mücadelelerine dayalı bir karakter taşımaktadır. İran İslam Devrimi’nden (1979) sonra iki ülke arasındaki ilişkilerin düşmanlığa evrilmesi, yalnızca ideolojik farklılıkların değil, aynı zamanda bölgesel güç olma hedeflerinin de bir sonucudur. İsrail, İran’ın nükleer programını varoluşsal bir tehdit olarak algılarken; İran ise İsrail’i Batı’nın bölgedeki ileri karakolu olarak değerlendirmiştir. Bu karşılık, zamanla doğrudan savaş ihtimalinden ziyade hibrit stratejilerin öne çıkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla hibrit savaş, İsrail-İran rekabetinde hem “örtülü” hem de “çok boyutlu” bir mücadele biçimi olarak kendini göstermiştir (Kaya, 2019).

İsrail-İran hibrit savaşının en dikkat çekici boyutlarından biri, vekil aktörlerin kullanımıdır. İran, Hizbullah başta olmak üzere bölgedeki Şii milis gruplarını destekleyerek İsrail üzerinde doğrudan baskı kurmaya çalışmıştır. Hizbullah’ın

Lübnan'dan İsrail'e yönelttiği roket saldırıları, yalnızca fizikî tehdit oluşturmamakla kalmamış, aynı zamanda psikolojik savaşın da bir parçası olmuştur. Bu durum, hibrit savaşın konvansiyonel olmayan yöntemlerle nasıl stratejik üstünlük sağlamaya çalıştığını göstermektedir (Demir, 2021). İsrail ise buna karşılık istihbarat operasyonları, hedefli suikastlar ve siber saldırılar gibi farklı hibrit araçlar geliştirmiştir. Özellikle İran'ın nükleer programına yönelik sabotaj girişimleri, hibrit savaşın altyapı hedefleme ve teknolojik müdahale boyutlarını açığa çıkarmaktadır.

Siber saldırılar, İsrail-İran hibrit savaşında özel bir önem taşımaktadır. İran'ın nükleer tesislerine yönelik gerçekleştirilen Stuxnet saldırısı, bu bağlamda en çarpıcı örneklerden biridir. Bu saldırı, yalnızca fizikî yıkım değil, aynı zamanda psikolojik etki yaratmıştır; çünkü İran'ın savunmasızlığı hem bölgesel hem de küresel kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır. Benzer şekilde İran da İsrail'e yönelik siber saldırılar düzenlemiş, kritik altyapıların işlevsiz hale getirilmesi amacıyla çeşitli yazılımsal müdahalelerde bulunmuştur. Bu karşılıklı siber saldırılar, hibrit savaşın yalnızca konvansiyonel yöntemlerle değil, aynı zamanda dijital dünyada da sürdürüldüğünü göstermektedir (Yıldırım, 2022).

Propaganda ve dezenformasyon kampanyaları da İsrail-İran hibrit savaşının ayrılmaz bir parçasıdır. İran, medya organlarını ve sosyal medya platformlarını kullanarak İsrail karşıtı söylemler geliştirmiş, Filistin meselesini ön plana çıkararak bölgedeki kamuoyunu etkilemeye çalışmıştır. İsrail ise uluslararası medya üzerinden İran'ın nükleer programını küresel bir tehdit olarak çerçevelemeye gayret etmiş ve Batı'nın desteğini sağlamıştır. Bu bağlamda hibrit savaş, yalnızca askerî değil, aynı zamanda psikolojik ve ideolojik boyutları da kapsayan bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelik, 2018).

Ekonomik baskılar da hibrit savaşın bir diğer aracıdır. İsrail, diplomatik kanallar üzerinden İran'a yönelik uluslararası yaptırımların güçlendirilmesi için çaba göstermiştir. ABD ile yakın iş birliği sayesinde İran ekonomisinin baskı altına alınmasına katkı sunmuş, böylece doğrudan savaşmadan İran'ın stratejik kapasitesini zayıflatmayı hedeflemiştir. İran ise buna karşılık enerji kartını kullanarak petrol arzını stratejik bir silah haline getirmiştir. Enerji güvenliği bağlamında atılan bu adımlar, hibrit savaşın ekonomik araçlarla nasıl sürdürülebileceğini göstermektedir (Arslan, 2020).

İsrail–İran hibrit savaşında öne çıkan bir diğer unsur, diplomatik manevralardır. İsrail, Arap ülkeleriyle normalleşme süreçlerini hızlandırarak İran’ın bölgedeki etkisini sınırlandırmaya çalışmıştır. Abraham Anlaşmaları bu bağlamda İsrail için stratejik bir kazanım olmuş, İran’ın bölgedeki yalnızlığı daha da derinleşmiştir. İran ise Şii hilali stratejisi kapsamında Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen’de etkisini artırmaya yönelmiş, böylece İsrail’in diplomatik kazanımlarını dengelemeye çalışmıştır. Bu diplomatik hamleler, hibrit savaşın yalnızca askerî ve siber araçlarla değil, aynı zamanda diplomasi üzerinden de sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır (Güneş, 2021).

Bütün bu unsurlar, İsrail–İran hibrit savaşının yalnızca iki ülke arasındaki bir rekabet olmadığını, aynı zamanda küresel güç dengelerini de etkileyen bir olgu olduğunu göstermektedir. Hibrit savaşın çok boyutlu karakteri, hem bölgesel istikrarı bozmakta hem de uluslararası güvenlik mimarisini zayıflatmaktadır. Bu nedenle İsrail–İran hibrit savaşı, yalnızca bölgesel bir çatışma değil, aynı zamanda hibrit savaşın küresel güvenlik üzerindeki yansımalarını da anlamak açısından kritik bir örnek teşkil etmektedir (Öztürk, 2017).

3.1.6. Rusya’nın Hibrit Savaş Stratejileri

21.yüzyılda Rusya, geleneksel askeri güç kullanımının ötesine geçerek hibrit savaş stratejilerini benimsemiştir. Bu strateji, askeri ve sivil unsurların entegrasyonu, siber saldırılar, dezenformasyon, ekonomik baskılar ve vekil güçlerin kullanımı gibi çeşitli araçları içermektedir (Öner & Demirkıran, 2024). Rusya’nın hibrit savaş doktrini, özellikle Ukrayna krizleri ve Gürcistan müdahalesi gibi örneklerle somutlaşmıştır. Rusya’nın 2014 yılında Kırım’ı ilhakı, hibrit savaşın en belirgin örneklerinden biridir. Bu süreçte, Rusya, yerel Rus nüfusunu organize ederek, sivil giyimli askerler ve yerel milisler aracılığıyla askeri müdahalede bulunmuş, aynı zamanda siber saldırılar ve medya manipülasyonu gibi yöntemlerle Ukrayna’nın iç işlerine müdahale etmiştir. Donbas bölgesinde ise Rusya, ayrılıkçı grupları destekleyerek, doğrudan askeri müdahaleden kaçınmış, ancak bölgedeki istikrarsızlığı sürdürmüştür (Öner & Demirkıran, 2024).

Rusya’nın 2008 yılında Gürcistan’a yönelik müdahalesi, hibrit savaşın erken örneklerinden biridir. Bu müdahalede, Rusya, Gürcistan’ın Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinde yerel ayrılıkçıları destekleyerek, askeri operasyonları sürdürmüş, aynı

zamanda bilgi savaşları ve ekonomik baskılarla Gürcistan hükümetini zayıflatmaya çalışmıştır (Öner & Demirkıran, 2024).

Suriye İç Savaşı'nda Rusya, Esad rejimini desteklemek amacıyla doğrudan askeri müdahale yerine, vekil güçler aracılığıyla etkisini artırmıştır. Ayrıca, siber saldırılar ve dezenformasyon kampanyalarıyla, muhalif grupların moralini bozmuş ve uluslararası kamuoyunun desteğini zayıflatmıştır.

Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'ya yönelik başlattığı “özel askeri operasyon”, hibrit savaşın evrimini göstermektedir. Bu süreçte, Rusya, siber saldırılar, enerji kaynaklarının kullanımı, dezenformasyon ve ekonomik yaptırımlar gibi çeşitli araçları entegre bir şekilde kullanarak, Ukrayna'nın direncini kırmayı amaçlamıştır (Öner & Demirkıran, 2024).

3.1.7. Çin'in Hibrit Savaş Stratejileri

Çin'in hibrit savaş stratejileri, günümüzde küresel güç dengelerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Çin, bu stratejileri ekonomik, askeri ve diplomatik yöntemlerle harmanlayarak bölgesel ve küresel arenada etkinlik göstermektedir. Ekonomik alanda, Yeşil Kuşak ve Yol girişimi gibi projelerle nüfuz alanını genişletirken, finans ve yatırım araçlarını kullanarak ülkelerin politikalarını şekillendirmektedir. Siber alan ve bilgi savaşları da Çin'in öncelikli araçları arasındadır. Çevrimiçi dezenformasyon ve dijital istihbarat yoluyla hedef ülkelerin iç dinamiklerini etkilemeyi amaçlamaktadır. Askeri göstergelerde ise, deniz ve hava gücünü artırma, siber saldırı kabiliyetlerini geliştirme ve bölgesel askeri üsler kurma politikalarıyla belirli bölgelerde güç kullanmadan nüfuz kurmayı hedeflemektedir. Diplomatik ilişkilerde, bölgesel müttefikleriyle kurduğu paktlar ve ekonomik yaptırımlar aracılığıyla stratejik avantaj elde etmektedir. Ayrıca, medya ve propaganda faaliyetleriyle kamuoyunun algılarını şekillendirerek, uluslararası toplumun karar alma süreçlerine dolaylı etki sağlayacak ortamlar oluşturmaktadır. Çin'in hibrit savaş stratejileri, sınırları aşan bu çok boyutlu yaklaşımıyla hem ekonomik hem de güvenlik alanlarında küresel güç dengelerini kendi lehine çevirmede önemli bir araç olmakta, aynı zamanda bölgesel çatışmaları öngörülmez hale getirmektedir.

3.1.8. Diğer Örnekler

Hibrit savaş kavramı, çağdaş savaş alanında birçok örnekle kendini göstermektedir. Örneklerden biri, 2017'de başlayan Katar Krizi'dir. Bu krizde, Suudi

Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Mısır, Katar'a karşı ekonomik ambargo uygularken, bu ülkeleri terörizmi desteklemekle suçlayarak psikolojik baskı oluşturdular. Bu durum, ortaya çıkan siyasi gerilimin yanı sıra sosyal medya aracılığıyla yürütülen bilgi savaşını da beraberinde getirdi. Sosyal medya platformlarında başlatılan manipüle edilmiş içerikler, Katar'ın uluslararası imajını zedelemeyi hedeflerken, halklararası ilişkilerde çatlaklar oluşturarak hibrit savaşın psikolojik savaş unsurlarını devreye sokmuştur.

Bir başka dikkat çekici durum, Venezuela'daki siyasi çalkantılardır. 2019'da Juan Guaido'nun geçici başkanlık ilanı ile başlayan süreç, siyasi mücadele ve dış müdahalelerin karmaşık bir birleşimi olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte, dış güçlerin desteklediği muhalefet ve hükümet yanlısı güçler arasında yaşanan çatışmalar, kamuoyunda bilgi kirliliği ve psikolojik harekâta dönüşmüştür. Devlet, karşı propagandayı etkin bir şekilde kullanarak muhalefetin itibarını zedelemeye çalışırken, yüksek teknoloji ile donatılmış drone savaşları ve siber saldırılar da dahil olmak üzere askeri unsurların entegrasyonu gözlemlenmiştir.

Ayrıca, Güney Kıbrıs'ta yaşanan siyasi gerilimler ve siber savaş örnekleri de hibrit savaş taktiklerinin bariz bir göstergesidir. Hem Kıbrıs Cumhuriyeti hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, uluslararası alanda kendilerini temsil etmek için sıkça sosyal medyayı kullanıyor. Bu süreçte, çeşitli medya kampanyaları aracılığıyla hedef ülkeye yönelik dezenformasyon yapılmakta ve olumsuz algılar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Tüm bu gelişmeler, hibrit savaşın yalnızca askeri unsurlardan ibaret olmadığını, aynı zamanda bilgi, kamu diplomasisi ve psikolojik savaş unsurlarını da kapsayan çok yönlü bir mücadele alanı olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Hibrit savaş olgusu, modern uluslararası ilişkilerin dinamiklerini şekillendiren önemli bir unsur olarak belirmektedir. Bu savaş biçimi, konvansiyonel askeri stratejilerle asimetrik yöntemleri birleştirerek, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin güç mücadelesinde daha esnek ve etkili stratejiler geliştirmelerine olanak tanır. Küresel güvenlik paradigmasında önemli bir değişikliği beraberinde getiren hibrit savaş, yalnızca askeri müdahaleleri değil, aynı zamanda psikolojik, ekonomik ve siber alanlarda yapılan mücadeleleri de kapsamaktadır. Günümüzde, devletlerin ve grupların bu karmaşık yöntemleri kullanarak hedeflerine ulaşma çabaları, hem bilgi savaşının doğasını hem de etki alanlarını genişletmiştir. Bu bağlamda, hibrit savaşın incelenmesi, çok boyutlu güç mücadelelerini anlamak adına kritik bir öneme sahiptir. Özellikle devletlerin militarizasyonu, siber operasyonlar ve bilgi manipülasyonu gibi unsurlar, yeni nesil savaşçıların geleneksel sınırları nasıl aşabileceğini göstermektedir. Hibrit savaş, çatışmaların doğasını yeniden tanımlamakta ve uluslararası güvenlik stratejilerini daha karmaşık hale getirmektedir. Ayrıca, bu savaş yöntemi, ulus devletlerin yanı sıra, terör örgütleri, milis grupları ve diğer aktörlerin ortaya çıkışını da hızlandırmakta; böylece, güvenlik sorunlarının çözülmesini daha da zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, hibrit savaş, uluslararası çatışmaların dönüştüğünü ve güç dengesinin nasıl evrildiğini göstermektedir. Güç mücadelelerinde hibrit yöntemlerin kullanımı, var olan geleneksel savaş kurallarının geçerliliğini sorgulamakta ve yeni güvenlik stratejileri geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Ülkeler, hibrit savaşın sunduğu fırsatları değerlendirebilmek ve bu yeni tehditlere yanıt verebilmek adına, daha yenilikçi ve proaktif güvenlik politikaları benimsemek zorundadırlar. Bu derinlemesine inceleme, hibrit savaşın karmaşıklığını anlamak ve gelecekteki gelişmeleri öngörmek açısından temel bir kaynak oluşturmaktadır.

Hibrit savaşların sonuçları, birçok açıdan değerlendirilmelidir. Bu tür savaşlar, geleneksel askeri yöntemlerin yanı sıra psikolojik operasyonlar, dezenformasyon ve siber saldırılar gibi çeşitli stratejilerin kombinasyonunu içermektedir. Bu durum, devletlerin güvenlik anlayışını köklü biçimde değiştirmiş; askeri ve diplomatik alanların ötesine geçerek toplumsal yapıların da dinamiklerini etkilemiştir. Hem bölgesel hem de uluslararası seviyede ortaya çıkan hibrit çatışmalar, çeşitli çıkar çatışmalarını ve güç

dengelerini yeniden şekillendirmiştir. Örneğin, medya ve sosyal medya platformları üzerinden yürütülen psikolojik operasyonlar, halkların karar verme süreçlerini ve kamuoyunu doğrudan etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, devletlerin hibrit savaşlara karşı geliştirdiği savunma mekanizmalarının güçlendirilmesi, uluslararası güvenlik açısından kritik önem kazanmıştır. Ayrıca, hibrit savaşların ekonomik sonuçları da enerji, ticaret ve finans alanlarında ciddi sarsıntılara neden olabilmektedir. Bu savaşlar, sınırların ötesinde siber saldırılar ve dezenformasyon kampanyalarıyla sürdürüldüğünden, toplumlar arası iletişim ve şeffaflık da olumsuz etkilenmektedir. Tüm bu süreçler, devletlerin ve uluslararası kurumların hibrit savaşlara karşı yeni stratejiler geliştirmesini gerektirmiştir. Bu nedenle, teknolojik gelişmeler ve bilgi güvenliği alanındaki yenilikler, hibrit savaşların etkilerine karşı kritik araçlar haline gelmektedir. Sonuç olarak, günümüzde hibrit savaşların etkisi, sadece askeri alanla sınırlı kalmayıp, ekonomik, toplumsal ve diplomatik açıdan da derin izler bırakmaktadır. Bu durumun önlenmesi ve yönetilebilmesi için, uluslararası işbirliği ve çok boyutlu stratejilerin geliştirilmesi şarttır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, A., & Değer, F. (2023). Hibrid savaşların silahlı çatışma hukuku ışığında değerlendirilmesi: Rusya-Kırım örneği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 12(2), 195–222. <https://doi.org/10.28956/gbd.1275871>
- Arslan, M. (2020). Enerji güvenliği ve hibrit savaş bağlamında Ortadoğu. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(1), 55–78.
- Avşar, B. (2023). Yapay zekâ ve dezenformasyon: OpenAI raporu doğrultusunda küresel dezenformasyon kampanyalarının analizi. *TRT Akademi*, 10(23), 220–235. <https://doi.org/10.37679/trta.1562358>
- Aydemir, N. (2021). *Hibrit savaş ve devlet istikrarı: Yeni güvenlik tehditlerinin analizi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aytuğ, H. K. & Pozan, İ.F. (2023). Gelişen hibrit savaş ortamında NATO-AB iş birliği. *Karadeniz Araştırmaları*, 20(77), 1–27. <https://doi.org/10.56694/karadearas.1267640>
- Başar, T. (2023). *Hibrit savaş*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baybars, F. (2024, 30 Eylül). *İnsansız hava araçlarının istihbaratta kullanımı*. Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi (TUDPAM). <https://tudpam.org/insansiz-hava-aracLARININ-istihbaratta-kullanimi/>
- Bıçakcı, S. (2019). Hibrit savaş: Saldırı altındasınız ama farkında bile değilsiniz. *Güvenlik Yazıları Serisi*, 33, 1-8. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.32236.10883>
- Bilal, A. (2021, 30 Kasım). *Hibrid savaş – Yeni tehditler, karmaşıklık ve bunlara çaresi olan ‘güven duygusu’*. NATO Review Türkiye. <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2021/11/30/hibrid-savas-yeni-tehditler-karmasiklik-ve-bunlara-caresi-olan-gueven-duygusu/>
- Börzel, T. A., & Risse, T. (2018). From the euro to the Schengen crises: European integration theories, politicization, and identity politics. *Journal of European Public Policy*, 25(1), 83–108. <https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1310281>
- Can, A. (2022). Ulusal güvenlik açısından kritik altyapı ve siber alan: Sivil hazırlıklılık ve dirençlilik perspektifinden kavramsal bir inceleme. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 3(2), 279–311. <https://doi.org/10.58685/dsd.1188981>
- Çelik, Ö. F. (2023). İstihbarat teşkilatlarının toplumsal olaylarla ilişkisi ve propaganda faaliyetleri. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 96–126. <https://doi.org/10.29228/icad.26>
- Çelik, S. (2018). Propaganda ve hibrit savaş: Ortadoğu örneği. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 101–119.
- Çelikkpala, M. (2019). Enerji güvenliği ve Rusya’nın dış politika stratejisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30), 77–104. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/905347>
- Çıtak, E. (2019). Yeni savaş anlayışında istihbaratın yeri. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 191-213.
- Çifçi, O. (2024, Aralık). Sınırsız Savaş Teorisi ve Üç Savaş Stratejisi çerçevesinde Çin’in hibrit savaş yaklaşımı. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(28), 267–288. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3996278>

- Dedemen, F. (2016). Geleceğin güvenlik ortamının şekillenmesinde hibrit savaş modelinin değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 5(1), 141–176. <https://doi.org/10.28956/gbd.283058>
- Demir, E. (2020). Hibrit savaş: Kavramsal bir çerçeve. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(34), 75–100.
- Demir, T. (2021). Vekâlet savaşları ve hibrit tehditler: Ortadoğu’da yeni güvenlik dinamikleri. *Ortadoğu Analiz*, 13(3), 66–89.
- Dumlupınar, N. (2017). Hibrit savaş: İran Silahlı Kuvvetleri. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 68–105. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/33355/371238>
- Erdağ, R. (2017). Hibrit savaş ve Rusya’nın Ukrayna’ya müdahalesi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(25), 1–35.
- Erol, K. M. (2022). Açık kaynak istihbaratı ve askeri istihbarat. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-59.
- Freedman, L. (2017). *The future of war: A history*. Public Affairs.
- Giles, K. (2016). *Handbook of Russian information warfare*. NATO Defense College.
- Güneş, B. (2021). Diplomatik stratejiler ve hibrit savaş. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 45–70.
- Güntay, V. (2017). Siber savaş örneği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6(2), 81–108. <https://doi.org/10.28956/gbd.354150>
- Gürçan, M., & Köse, T. (2019). The anatomy of hybrid warfare and its implications for Turkey. *Turkish Studies*, 20(1), 108–128. <https://doi.org/10.1080/14683849.2018.1530643>
- Harunoğulları, M. (2017). Orta Doğu jeopolitiği ve küresel güçlerin enerji mücadelesi. *HUMANITAS – Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 121–137. <https://doi.org/10.20304/humanitas.318517>
- Hastürk, H. (2003, Kasım-Aralık). *Liberya’da özgürlük ve ölüm: Bir iç savaşı anlamak*. Birikim, (175–176), 67–79. <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-175-176-kasim-aralik-2003/2362/liberya-da-ozgurluk-ve-olum-bir-ic-savasi-anlamak>
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies.
- Hybrid CoE [European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats]. (2022). AI-based technologies in hybrid conflict: The future of influence operations (Paper No. 14). <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/06/20220623-Hybrid-CoE-Paper-14-AI-based-technologies-WEB.pdf>
- Işık, M. (2022, 2 Şubat). *Hibrit savaş nedir? Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)*. <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/hibrit-savas-nedir-kose-yazisi-25584>
- İnce, H., İmamoğlu, S. E., & İmamoğlu, S. Z. (2021). Yapay zekâ uygulamalarının karar verme üzerine etkileri: Kavramsal bir çalışma. *International Review of Economics and Management*, 9(1), 50–63. <https://doi.org/10.18825/iremjournal.866432>
- Kaplan, İ. (2025). Sosyal Medya ve Dezenformasyon: İsrail’in Gazze Saldırıları Örneği. *TRT Akademi*, 10(23), 182-207. <https://doi.org/10.37679/trta.1559858>

- Kaplan, O. C. (2025, Nisan 25). *Hindistan-Pakistan ilişkilerinde yeni kriz: Nükleer savaş riski tirmanıyor*. Tercüman. <https://www.tercuman.com/analiz/hindistan-pakistan-iliskilerinde-yeni-kriz-nukleer-savas-riski-tirmaniyor-737>
- Karabulut, A. N. (2016). Rusya'nın yirmi birinci yüzyıldaki hibrit savaş doktrini ve uygulamaları. *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 45–60. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/540869>
- Karasoy, H. A. (2022). Hibrit, asimetrik ve vekâlet savaşları: 2022 Rusya-Ukrayna Savaşını üçlü sacayağı üzerinde bir inceleme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 7(44), 1–20. <https://doi.org/10.52539/mad.1119229>
- Kardaş, T. (2019). Hibrit savaş ve güvenlik stratejileri: Yeni nesil tehditler üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(64), 45–70. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/693402>
- Kaya, H. (2019). Hibrit savaş ve bölgesel güç mücadelesi. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 10(1), 34–56.
- Kaya, K. (2023, 21 Temmuz). *Sahte anketler ile manipülasyon*. Kağan Kaya. <https://kagankaya.com.tr/sahte-anketler-ile-manipulasyon/2281/>
- Kornelyi, C. (2022). Migration as a hybrid warfare tool: The case of Belarus. *European Security*, 31(4), 642–660. <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2062379>
- Limonier, K. (2022). The war in Ukraine, open source investigation and the new geopolitics of evidence. *Political Geography*, 97, 102642. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2022.102733>
- Münkler, H. (2005). *The new wars*. Polity Press.
- NATO. (2010). *Strategic concept for the defence and security of the members of the North Atlantic Treaty Organization*. NATO Public Diplomacy Division.
- NATO. (2020, 15 Haziran). *Countering hybrid threats*. NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/06/15/countering-hybrid-threats/index.html>
- NATO. (2024, 7 Mayıs). *Countering hybrid threats*. NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm
- Nogayeva, A. (2020). *Soft power of big powers in central Asia (Instruments, Processes and limitations)*. Orion Kitabevi.
- Öner, B. G., & Demirkıran, Ö. (2024). Yeni hibrit savaş arenası: Rusya'nın 2014 ve 2022 Ukrayna müdahaleleri. *Sosyal Bilimler ve İdari Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 25(54), 74–92.
- Özcan, M. (2020). *Türk dış politikası ve hibrit savaş*. USAK Yayınları.
- Özdemir, E. (2020). 21. yüzyılda hibrit savaş ve devletler arası rekabet. *Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 88–110.
- Özdemir, Ş. & Eminoğlu, A. (2022). Rusya'nın Donbas'ta uyguladığı hibrit savaş yöntemi. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 67–84. <https://doi.org/10.17218/hititsbd.1066684>
- Özer, Y. (2018). Savaşın değişen karakteri: Teori ve uygulamada hibrit savaş. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 29–56. <https://doi.org/10.28956/gbd.422724>
- Öztürk, A. (2017). Hibrit tehditler ve küresel güvenlik. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 22–44.

- Öztürk, A. (2022, 23 Aralık). *Hibrit savaştan yeni nesil bir güvenlik anlayışına: Hibrit güvenlik*. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70236/hibrit_savastan_yeni_nesil_bir_guvenlik_anlayisina_hibrit_guvenlik
- Parezanovic, M., & Prorokovic, D. (2024). Psychological and propaganda operations as a form of hybrid warfare. *NBP - Nauka, Bezbednost, Policija*, 29(1), 43-55. <https://doi.org/10.5937/nabepo29-45316>
- Polyakova, A., & Boyer, S. P. (2018). *The future of political warfare: Russia, the West, and the coming age of global digital competition*. Brookings Institution Report.
- Renz, B. (2016). Russia and 'hybrid warfare'. *Contemporary Politics*, 22(3), 283–300. <https://doi.org/10.1080/13569775.2016.1201316>
- Renz, B., & Smith, H. (2021). Strategic implications of hybrid warfare: Technology, integration and deterrence. *Security Studies Journal*, 35(1), 1–25.
- Sanz-Caballero, S. (2023). The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a special focus on Europe. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, 360. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01864-y>
- Sanz-Caballero, S. (2023). *The concepts and laws applicable to hybrid threats, with a focus on lawfare*. Nature Scientific Reports.
- Singer, P. W., & Friedman, A. (2014). *Cybersecurity and cyberwar: What everyone needs to know*. Oxford University Press.
- Smith, J. (2022). *Hybrid warfare in the age of emerging technologies*. Routledge.
- Solmaz, T. (2024). Hibrit savaş: Tartışmalı bir kavramın anatomisi. *Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 109–132. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4234447>
- Swedish Defence University. (2025, 7 Şubat). *Hybrid threats demand new strategies for intelligence services*. <https://www.fhs.se/en/swedish-defence-university/stories/2025-02-07-hybrid-threats-demand-new-strategies-for-intelligence-services.html>
- Tatlı, M. (2023). Hibrit savaşın enerji boyutu ve Ukrayna krizi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 10(96), 1244–1251. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8111935>
- Tatlı, M., & Ağır, O. (2020). Bir hibrit savaş yöntemi olarak terör ve Suriye İç Savaşı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 35–56.
- The Strategy Bridge. (2021, 21 Nisan). *Hybrid war and what to do about it*. <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2021/4/21/hybrid-war-and-what-to-do-about-it>
- Triandafyllidou, A. (2018). A “refugee crisis” unfolding: “Real” events and their interpretation in media and political debates. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16(1–2), 198–216. <https://doi.org/10.1080/15562948.2017.1302032>
- Tuğtan, M. A. (2022). Hibrit savaşın sisi. *Reflektif: Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 30–64.
- Tuncel, G., Ağır, O., & Özdemir, F. N. (2024). Özel askeri şirketlerin kaynak ülke açısından taşıdığı riskler: Wagner örneği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 20(47), 19–41. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjt.1384007>

- Yalçınkaya, H. (2021). Bilgi savaşları ve algı yönetimi: Hibrit tehditler bağlamında bir değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler ve Strateji Dergisi*, 4(2), 85–104.
- Yatağan, A. G. (2018). Sert güç unsurlarının yumuşak güç aracı olarak etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69–94.
- Yıldırım, M. (2022). Siber savaş ve hibrit tehditler: İran–İsrail örneği. *Siber Güvenlik Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 120–141.
- Yılmaz, H. (2025). *Hibrit savaşın önlenmesine yönelik stratejiler*. Akademi Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2016). Çin’in nükleer askerî stratejisi ve ulusal güvenliği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 151-185. <https://doi.org/10.17336/igusbd.68576>
- Yüksel, M. A. (2021). Bölgesel güvenlik ve hibrit savaş ilişkisinin Suriye İç Savaşı üzerine etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 31(2), 365-388. <https://doi.org/10.18657/yonveek.1433945>

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Halil İbrahim YILMAZ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
-	